

Západočeská univerzita v Plzni

FAKULTA PRÁVNICKÁ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

PRINCIPY SUVERENITY LIDU A ČESKÁ ÚSTAVNOST

Jana Šindelářová

Plzeň, 2013

Západočeská univerzita v Plzni

FAKULTA PRÁVNICKÁ

Katedra ústavního a evropského práva

DIPLOMOVÁ PRÁCE

PRINCIPY SUVERENITY LIDU A ČESKÁ ÚSTAVNOST

Jana Šindelářová

Studijní program: Právo a právní věda

Studijní obor: Právo

Vedoucí práce: JUDr. Milan Tomeš,

katedra ústavního a evropského práva,

Fakulta právnická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň, 2013

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vytvořila zcela samostatně s využitím literatury a zdrojů informací vyjmenovaných v níže uvedeném seznamu.

V Plzni dne 27. března 2013

.....
vlastnoruční podpis

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych poděkovala vedoucímu diplomové práce panu JUDr. Milanu Tomešovi, a to za odborné vedení, cenné rady, trpělivost a připomínky, kterými přispěl k jejímu vypracování.

Obsah

1. ÚVOD	1
2. POJEM SUVERENITA	2
2.1. Počátky pojmu suverenita.....	2
2.2. Historie pojmu suverenita.....	2
2.3. Suverénní stát	3
2.4. Suverénní moc	4
2.5. Ústavní význam suverenity	4
3. VNĚJŠÍ A VNÍTRNÍ POJEM SUVERENITY	6
3.1. Stát jako suverénní jednotka.....	7
3.2. Stát absolutistický.....	7
4. PRÁVNÍ PRINCIPY Z FYLOZOFICKÉHO HLEDISKA OBECNĚ	8
4.1. Právní formalismus.....	8
4.2. Vysvětlení termínu právní normy.....	8
5. FORMY VLÁDNUTÍ.....	9
5.1. Legitimace veřejné moci	9
5.2. Autorita.....	9
5.3. Lid jako pojem veřejné moci.....	10
5.4. Pojem vláda lidu	11
5.5. Typy mocí.....	11
5.6. Uznání suverenity státu	12
6. VYMEZENÍ DEMOKRACIE	13
6.1. Principy demokracie.....	14
6.2. Dělení demokracie.....	15
6.3. Referendum	15
6.3.1. Druhy referend	16
6.4. Demokracie přímá	17
6.5. Demokracie reprezentativní	17
7. ÚSTAVNÍ VÝVOJ OD ROKU 1918.....	19
7.1. Prozatímní ústava	20
7.2. Ústavní listina z roku 1920.....	21
7.2.1. Národní shromáždění	22
7.2.2. Moc výkonná.....	22
7.2.3. Justice	23
7.2.4. Katalog základních práv a svobod	23
7.3. Ústavněprávní aspekty Mnichovského období.....	24
7.4. Ústava 9. května	25
7.5. Ústava Československé socialistické republiky	27

7.5.1. Ústavní zákon č. 143/1968 Sb., o československé federaci	28
8. POJEM ÚSTAVY V DNEŠNÍ DOBĚ	30
8.1. Pojetí ústavního práva	30
8.2. Právní vztahy Ústavy a jejich subjekty	31
8.2.1. Zvláštnosti ústavněprávní úpravy	33
8.3. Moderní ústavnost a ústava	33
8.4. Ústava jako projev suverenity	34
9. ÚSTAVA V ČR	36
9.1. Ústava jako základní zákon	36
9.1.1. Moc výkonná.....	36
9.1.2. Moc zákonodárná	37
9.2. Referendum	37
9.2.1. Dilema referenda v zastupitelské demokracii	38
9.2.2. Dilema v soutěžní demokracii.....	38
9.2.3. Referendum o vstupu do Evropské unie	39
9.3. Vývoj koncepce suverenity a ústavnost v evropské unii.....	39
9.4. Pohled na suverenitu z hlediska Ústavního soudu ČR	40
10. DEMOKRACIE A ÚSTAVNOST VE SVĚTĚ.....	41
10.1. Ústavní pořádek v Německu	42
10.1.1. Obecná charakteristika	42
10.1.2. Moc zákonodárná	43
10.1.3. Moc výkonná.....	44
10.1.4. Moc soudní	44
10.1.5. Celková charakteristika německé ústavnosti.....	44
10.2. Ústavní pořádek v Rakousku.....	46
10.2.1. Moc výkonná a moc zákonodárná.....	47
10.2.2. Orgány	47
10.3. Ústavní pořádek Slovenské republiky.....	51
10.3.1. Zákonodárná a výkonná moc.....	51
10.3.2. Prezident	52
10.3.3. Referendum v SR	52
11. Aktuální problematika suverenity lidu v České republice	53
12. Závěr	56
Resumé.....	58
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	59

1. ÚVOD

Otázkou suverenity lidu se společnost zabývá neustále. V poslední době, vzhledem k rozpadu velkých státních celků a vzniku mnoha samostatných států, které hledají svoji identitu, se toto téma dostává ještě více do popředí. Kritikové neustále řeší otázku, zda opravdu mohou lidé v demokratických zemích rozhodovat sami o sobě a ovlivňovat dění ve státě.

Ve své diplomové práci: Princip suverenity lidu a česká ústavnost jsem hledala odpověď na otázku týkající se problematiky v České republice. Zaručuje česká ústava dostatečně princip suverenity lidu?

Zajímalo mě historický vývoj suverenity lidu, jak se vyvíjela, co překonávala, jak je to se suverenitou lidu v některých sousedních státech a aktuální zakotvení v Ústavě České republiky. A proto jsem si toto téma vybrala ke zpracování.

Práci jsem rozdělila do deseti hlavních kapitol. Nejprve popisují pojem suverenity obecně až po její ústavní význam. V další kapitole zmiňuji stát jako suverénní jednotku ve vnitřním a vnějším smyslu. Dále popisují pojem právních principů z filozofického hlediska. Následuje vymezení různých druhů forem vlád a charakteristika systému demokracie. V sedmé kapitole popisují ústavní vývoj od roku 1918. V kapitole Pojem ústavy v dnešní době, zmiňuji Ústavu České republiky jako základní zákon. V předposlední kapitole demokracie a ústavnost ve světě se zabývám ústavním pořádkem v Německu, v Rakousku a na Slovensku.

Hlavním cílem mé diplomové práce je, na základě použitých literárních pramenů, popsat pojem suverenity lidu a její zakotvení v Ústavě ČR. A její aktuální problematiku postavení v zemi.

2. POJEM SUVERENITA

2.1. Počátky pojmu suverenita

S pojmem suverenita jsme se poprvé mohli setkat na začátku novověku. S postupem času se tento pojem měnil historickým vývojem. Ve středověku a starověku nebyla suverenita příliš významná. Měla spirituální význam. Moc byla přisuzována panovníkovi. Získával ji od bohů a řídil se jejich zákony. Tato moc byla stabilní a měla určitou legitimitu. V Evropě, v období vrcholného středověku byly rozpory mezi mocí světskou a církevní. Tyto spory vyřešila až nutná žádost o zrušení závislosti světské moci na církvi a přerušení kontaktu státu s církví. Od tohoto gesta začínají první známky suverenity tím, že státní moc se stala nezávislou na církvi. Panovník se stává suverénem. Suverenitu nebo také svrchovanost, jak se jinak nazývá, můžeme vysvětlit jako nezávislost k jakékoliv další moci. Je uznávána jako nejvyšší moc na určitém území. V dnešní době označuje pojem suverenita v definici státu, že suverénem je lid a tomuto lidu je dána nejvyšší moc na svém území.¹

2.2. Historie pojmu suverenita

Suverenitou státu se zabýval v 16. století vědec Jean Bodin z Francie. Definuje tento pojem jako znak státu v negativním smyslu. Rozumí se tím, nezávislost na ostatních mocenských institucích. Mezi hlavní znaky patří moc absolutní a trvalá. V opačném případě ji J. Bodin vysvětlil pozitivními prvky, a to ze zákonodárné moci. Například vládce měl právo vyhlásit a vést válku a sjednat mír, pravomoc jmenovat státní úředníky, právo stanovit daně a právo udělovat milost. Bodin chtěl hlavně poukázat na absolutního vládce s neomezenou mocí.

Jeho pokračovatelem byl Thomas Hobbes, který k této teorii přidal prvky absolutismu. Tuto teorii ještě více popsal, aby odůvodnil neomezenou moc, kterou zastává vláda. Zde ale nastával problém v tom, že státy a jejich vlády chtěly působit svoji neomezenou mocí i v jiných státech a nejen ve svém. Oba se shodli na tom, že suverenita je typická svoji neomezenou mocí a tato moc je řízena suverénem a jen on rozhoduje, co je správné a nikdo ho v tom nemůže ovlivnit. V daných státech existovaly prvky absolutismu, které sloužily právě

¹ Klíma, Karel a kolektiv. Státověda. 2. doplněné vydání. Plzeň: LINDE, 2011. s. 89.

k tomu, aby tyto státy měly možnost vystupovat, prosazovat se, vznikat a zanikat.

Vědci J. Locke, Ch. Montesquieu, J.J. Rousseau a E. J. Siéyès kritizují pojetí suverenity s těmito absolutistickými prvky a upřednostňují spíše moderní pohled, založený na konstitucionalismu a teorii společenské smlouvy, dělby moci a existenci přirozených práv.

Takto je brána suverenita i v době dnešní, jejímž základem je lid, jako zdroj veškeré moci ve státě. Tím je ovlivněna moc ustavující (suveréna, tedy lidu) a moci ustavené. Detaily bychom mohli najít i dnes v uznávané formě v Listech federalistů. Pro Ústavu USA, z roku 1787 se stala tato kniha základem. Dále suverenitou byla ovlivněna Ústava Francie roku 1791 a belgická ústava z roku 1831 a nejen ty.

Bohužel suverenita nebyla spojována pouze s demokracií, ale setkala se i s nedemokratickými podobami, především v podobě socialismu a nacionalismu. Zde se jednalo o teorii suverenity dělnické třídy, či pracujícího lidu, spojené s teorií suverenity rasy nebo také národa. V tomto totalitním období byla suverenita realizována jako absolutní moc především ve 2. světové válce. Moc byla zneužívána vládou a docházelo k hrozivým následkům. Aby už se vícekrát neopakovaly tyto nežádoucí skutečnosti, vznikla snaha o ústavní vývoj po válce, tzv. klauzulí věčnosti (Ewigkeitsklausel). Výsledkem se tedy stala nezměnitelnost ústavních principů, které jsou kritériem pro svrchovanost suveréna (lidu) a postupně vzniká stylizace suverenity ústavy. Tento postup byl dále ovlivněn ostatními suverénními státy, to znamenalo například, zákaz změny hranic mezi státy bez svolení jednoho z nich, dále existenci mezinárodního společenství a mezinárodního práva. Tím bylo zabráněno počátkům útočných válek. Vznikaly smluvní vztahy mezi státy. Dále vznikla nutnost dodržovat lidská práva.²

2.3. Suverénní stát

Stát se často dostává do konfliktu s dalšími státy jako subjekt mezinárodního práva. Pokud tento stát obsahuje konstitutivní náležitosti a dokáže si svoji autoritou podmanit lid a věci, které jsou mu podřízeny, jedná se o stát suverénní, který je podřízen pouze mezinárodnímu právu a nikomu jinému.

² Klíma, Karel a kolektiv. Státověda. 2 doplněné vydání. Plzeň, 2011. s . 91.

Ale dnešní suverenitu bychom neměli brát jako suverenitu absolutní, ta byla v minulých dobách. V současnosti je suverénní stát svobodný tím, že není nucen podřizovat se vůli jiného státu. Musí stále dodržovat normy, které stanovuje mezinárodní právo a tato rozhodnutí nemůže měnit podle svého. Toto se nazývá suverenita relativní. Nyní je používána tzv. reciprocita, to znamená vzájemné respektování jiných států a jejich suverenity. To zmírňuje nebezpečí válek a nepokojů. To vše je zakotveno v mezinárodním právu a jeho dodržování slouží k udržení vzájemného klidného soužití mezi státy.

Musíme tedy rozeznávat demokratické znaky suverenity od původního, počátečního významu suverenity, která měla blíže k absolutistické monarchii. Suverénem byl panovník, který měl veškerou neomezenou moc nikoliv od lidu, ale od jiných zdrojů, nejčastěji od Boha nebo jeho předchůdců. V současném pojetí je suverénem lid.³

2.4. Suverénní moc

Pod názvem „suverénní moc“, lze chápat moc nejvyšší nebo neomezenou. Moc definitivní nebo konečná, jak se také jinak nazývá moc nejvyšší, vydává rozhodnutí, a to je neovlivnitelné jakýmkoliv jiným subjektem. Neomezená moc podmaňuje veškeré osoby a subjekty ve společnosti.

2.5. Ústavní význam suverenity

Pokud bychom se podívali na pojem suverenity z ústavněprávního pohledu, zjistili bychom, že se dá rozdělit na dvě skupiny, které se odlišují svým významem. Z prvního hlediska je suverenita chápána jako vnitřní mocenská autorita a ve druhém suverenita jako deklarace státní autority navenek, především v mezinárodněprávních vztazích.

Suverenita je vnitrostátně uznávána za abstraktní princip, ve kterém je hlavní moderní mocenskou autoritou lid. V nynější ústavnosti je obyvatelstvo, jako držitel politické suverenity, reprezentováno státními občany, kteří disponují volebním právem. Tato populace složená ze státních občanů představuje volební korpus. Legitimně ovlivňuje, jaké bude obsazení zastupitelského sboru nebo přímo rozhoduje o věcných otázkách pomocí referenda.

³ Klíma, Karel a kolektiv. Státověda. 2. doplněné vydání. Plzeň: LINDE.2011, s. 92.

Ve vnějším ústavněprávním hledisku může být ústava projevem suverenity i navenek. To má význam především v tom, že stanovuje vztah k mezinárodnímu právu, postup schvalování mezinárodních smluv, pravomoci ústavních orgánů v oblasti bezpečnosti státu, pravomoci hlavy státu a navenek státu, jej představuje jako ústavně určeného reprezentanta a řeší mnoho dalších otázek.⁴

⁴ Klíma, Karel a kolektiv. Encyklopedie ústavního práva. Praha: ASPI, 2007. s. 628.

3. VNĚJŠÍ A VNÍTRNÍ POJEM SUVERENITY

Základní podmínkou vzniku státu je existence suverenity, kterou rozlišujeme v negativní nebo pozitivní koncepci. Jestliže není závislá na ostatních mocenských organizacích působících na jiných územích, jedná se o negativní pojetí. Naopak o pozitivní chápání jde, pokud se daná mocenská organizace stane státem a je výlučnou mocenskou institucí na daném území. Důležité je k tomu ještě vlastnit monopol na mocenské donucení a k určení pravidel chování obyvatel na určitém území.

Dále rozlišujeme dělení na vnitřní a vnější. Definice ve vnějším pojetí znamená suverenitu ke státu jako celku a základem jsou mezinárodní vztahy. Na otázku, kdo je suverénem ve státě a držitelem moci, odpoví vnitřní formulace. V dnešní době souvisí název označení vnitřní suverenity s rostoucím užíváním mezinárodního práva, které má neustále větší vliv na provádění vnitřní státní moci. To je spojováno se slovním spojením „omezená suverénní moc“. Zdrojem vnitřní suverenity státu je občan. Ten je také spojován současně v dalších společenských organizacích ve vztahu k centrální a místní moci. Jednotlivě v těchto konstrukcích má dané nějaké zájmy a také náměty, či pohnutky. Je nutné nezapomínat na prostředky, které nám pomůžou k docílení těchto zájmů. Navzájem se od sebe liší, proto by měly být jejich postupy k tomu přizpůsobeny. Mezi vnitřní omezení suverenity pak řadíme občanské války, povstání, mafii (organizované zločiny).

Pokud chráníme stát navenek, jedná se o vnější suverenitu. Znamená to hájit bezpečnost a nedotknutelnost daného teritoria. Z předešlého historického vývoje dochází k ústavnímu důrazu na nezávislost státu. Souvisí to zejména se státy, které prošly okupací, byly často napadány nebo jiným způsobem byla omezena jejich samostatnost. Příkladem mohu uvést Československo v roce 1938, kdy došlo k Mnichovské dohodě. O rok později bylo území Čech a Moravy okupováno. Konečným výsledkem je, že ve vnějším pojetí je suverénem stát, a to z pohledu územní suverenity oproti vnitřnímu pojetí, kde je suverénem a také zdrojem veškeré moci ve státě lid. Jestliže dochází k vojenské agresii nebo okupaci ozbrojenými členy ostatních států, dochází tak

k porušování vnější suverenity. Výsledkem tohoto činění je pak eminentní zřetel na teritoriální omezení.⁵

3.1. Stát jako suverénní jednotka

Stát je samostatná a navenek suverénní jednotka v dnešním, tak i v celém dřívějším vývoji. Jsou stanovena pravidla mezi státy navzájem. Jedním z hlavních pravidel je „nadstátní“ právo tzv. veřejné mezinárodní právo. „Stát je třeba tedy teoreticky (i prakticko-politicky) chápat jako kategorii mezinárodně právní, a to i v možné dynamice.“ V mezinárodním právu veřejném a jeho zásadách je obsaženo, kdy stát reálně vzniká a kdy zaniká, kdy je platný a účinný právní řád státu.

3.2. Stát absolutistický

Nejprve existoval stát stavovský, který poté začíná nahrazovat absolutistická vláda panovníka. Mocenský dualismus nahrazuje jednotná státní moc. Tu reprezentuje panovník, v jehož rukách je veškerá moc. Není omezován jiným subjektem. Musí se řídit zákony a má možnost je měnit.⁶

⁵ Klíma, Karel a kolektiv. Státověda. 2 doplněné vydání. Plzeň: Linde, 2011. s. 94 – 95.

⁶ Klíma, Karel a kolektiv. Státověda. 2 doplněné vydání. Plzeň: Linde, 2011. s. 56.

4. PRÁVNÍ PRINCIPY Z FYLOZOFICKÉHO HLEDISKA OBECNĚ

„Principy jsou příkazy k optimalizaci v relaci k právním a skutkovým možnostem.“⁷ Robert Alexy

4.1. Právní formalismus

Ve druhé polovině 90. let narůstal problém mezi Ústavním a Nejvyšším soudem. Základem byla závaznost nálezů Ústavního soudu pro obecnou justici. Jednalo se o závaznost kasačních rozhodnutí ve věcech ústavních stížností pro další soudní řízení a jejich precedenční působení. Otázkou je, zda se jedná o samomluvu Ústavního soudu nebo o závazné vyjádření právního názoru.

Z pojmu kasace vyplývá závaznost právního názoru, který je obsažen v odůvodnění kasačního nálezu Ústavního soudu pro další soudní řízení. Jinak by kasační postavení vyšších soudů muselo být nahrazeno apelačním postavením.⁸

4.2. Vysvětlení termínu právní normy

Termíny norma, pravidlo, princip, zásada mají v právnické terminologii různých jazyků často odlišné významy. Abychom se vyhnuli nepřesnostem v odborné diskusi, musíme přijmout terminologický zvyk, který zohledňuje dvě hlediska: odlišnost od jazykové praxe a teoretické soudržnosti.

⁷ Holländer, Pavel. Filosofie práva. Plzeň: Aleš Čeněk s.r.o., 2006. s. 139.

⁸ Holländer, Pavel. Filosofie práva. Plzeň: Aleš Čeněk s.r.o., 2006. s. 142.

5. FORMY VLÁDNUTÍ

5.1. Legitimace veřejné moci

Při zkoumání formy státu nebo formy vlády je důležité zjistit strukturu státní jednotky. Pokud popisujeme první pojem, musíme se seznámit s jeho mocenskou územní organizací. U druhého pojmu se zabýváme složením ústavních orgánů a jejich vzájemnými vztahy. Podoba státu nebo vlády obsahuje i své funkční stránky. Ne jen recenzi modelů a struktur.

Forma vládnutí tedy hodnotí prostředky přímého uplatňování moci. A to například subjekty, ideologii myšlenky, doktríny, které mají vliv na státní moc. Forma vládnutí se tedy zajímá o hodnotovou charakteristiku státní moci. A podíl lidu na této moci.⁹

S historickým vývojem se odlišně odůvodňovala veřejná moc daných nositelů, kterým byl například panovník. Důvodem bylo zjistit, proč právě určitá osoba nebo ideologie má vládnoucí moc. Nutností bylo podmanění si ovládané společnosti nebo její respekt k vládnoucím osobám, pod podmínkou násilí. „Autorita veřejné moci reprezentována jejími lidskými nositeli je tak dobrovolně nebo pod násilím akceptována“.¹⁰

5.2. Autorita

Politolog a německý státovědec Gerhard Wuthe se zabýval ve své teorii demokracie o spojení tendence, která se objevuje v dnešní demokratické společnosti. Podle něj by měla být státní moc uspořádána dle hledisek autoritativního a efektivního výkonu. Cíl vidí v makropolitické rovině a v zajištění státní kontroly státní moci. „Definuje demokracii jako systém, který se sám řídí i učí.“¹¹

Autorita se stala součástí vyvíjejícího se světa, ať má formu institucionální nebo mocenskou. Moc ve formě institucionální je brána jako tzv. fenomén a nejde ji brát příliš vážně a spoléhat se na ni. To ale neznamená, že nemá daná pravidla, motivy, postupy a zákonitosti – chápáno ve společnosti jako politická moc. Mezi první „společenskou skupinu“ patřila zcela primitivní společenství kmenová, která byla postavena na geneticko-rodové hierarchii

⁹ Klíma, Karel a kolektiv. Státověda. 2. doplněné vydání. Plzeň: ASPI, 2011. s. 128.

¹⁰ Klíma, Karel. Teorie veřejné moci (vládnutí). Praha: ASPI, 2006. s. 29.

¹¹ Blahož, Josef. Balaš, Vladimír. Klíma, Karel. Srovnávací ústavní právo. 2. doplněné vydání. Praha: ASPI, 2011. s. 37.

prvotní lidské „tlupy“. Díky svým životním potřebám byla uzpůsobena rodová uskupení a vyskytovaly se zde dané autoritářské znaky, díky potřebám dominantního rozhodování jediné osoby. Mohlo jít i o skupinu lidí. Autorita se postupně objevuje jak v demokratických formách, tak i v značně omezených státech demokratických. Postupným zdokonalováním vzniklo současné pojetí demokracie.

Kult božstev prostupuje dějinami spolu s rozsáhlou úlohou teologických, křesťanských a jiných směrů. Náboženské ukazatele ovlivňují formy států a obsah politiky. Ve vývoji lidstva je důležité uplatnění autority. Například oblíbený panovník nebo zvolený funkcionář státu. Společenská autorita, která má prosadit určité zájmy se obvykle v dějinách neobešla bez veřejné a politické moci. Politická moc rozděluje společnost na ovládající a ovládané. V demokratických systémech má politická moc prospívat většině obyvatelstva a respektovat právo nedotknutelnosti jednotlivce, menšiny. Demokratický systém má technologické způsoby k vyřešení konfliktů i soudních sporů. Veřejná moc demokratická chrání práva obyvatel a je potvrzována volbami. Veřejná moc, která není uznávaná všeobecně obyvatelstvem nebo jeho většinou je mocí diktátorských nebo jiných totalitních režimů. V moderní společnosti je veřejná moc uznávaná ústavou jako základní zákon.¹²

Vždy ale nebylo možné ovlivnit organizaci představitelů nebo nositelů veřejné moci. Jako například v systémech, které byly zaměřeny na autokratický režim (tzv. samovláda), z důvodu velkého násilí na obyvatelstvo. Pokud byla možnost ovlivnit složení i pravomoci nositelů moci, jednalo se o legitimitu veřejné moci. To znamenalo způsob, jakým je tato legitimita konstruována („veřejná moc periodicky či neperiodicky utvářena, obnovována, měněna, ověřována“). Nejznámějším nositelem veřejné moci je tzv. lid.¹³

5.3. Lid jako pojem veřejné moci

Omezení četnosti totalitních systémů zaznamenalo období 80. a 90. let. Nadále ale v některých státech tento systém existuje. Avšak u nás se vyskytuje

¹² Klíma, Karel. *Teorie veřejné moci (vládnutí)*. Praha: ASPI, 2006. s. 24.

¹³ Klíma, Karel. *Teorie veřejné moci (vládnutí)*. Praha: ASPI, 2006., s. 30.

demokratické pojetí státu a to prostřednictvím lidu. Ten může určovat charakter státu, jeho státní politiku a činnostní cíle.¹⁴

Tento pojem budí časté rozpory v otázce, co vlastně opravdu tvoří „lid“. Jako příklad těchto rozporů mohu uvést v dřívějších dobách Řeky. „Řekové pokládali za samozřejmé, že Atéňané, Korint’ané, Spart’ané a obyvatelé dalších početných řeckých městských států vždy tvořili stát, který měl právo na svoji vlastní politickou autonomii. Naproti tomu, i když starověcí Řekové viděli samy sebe – Helény – jako odlišující se národ s vlastním jazykem a historií, nepovažovali se za lid v politickém smyslu, tj. za skupinu osob, která by si měla naprosto po právu sama vládnout v jedné demokratické jednotce.“ O tuto nejednoznačnost se zajímal R.A. Dahl a poukazuje na to jak je pojem lid relativní.

5.4. Pojem vláda lidu

Pojem „vláda lidu“ můžeme vysvětlit tak, že lidé si určují pomocí hlasování strany nebo osoby, které řídí danou zemi. Státní aparát je podřízen těmto zvoleným orgánům, řeší správní otázky a problematiku. Vláda je pověřena výkonnou a nařizovací mocí. Mezi členy patří vedoucí nejdůležitějších ústředních státních orgánů státní správy. K dalším charakteristickým znakům demokracie patří široká práva občanů, jejich reálná zajištění, demokratické formy realizace státní moci, vzájemná odpovědnost občanů a státu.¹⁵

5.5. Typy mocí

Druhy mocí můžeme rozdělit na tzv. uchvatitelskou (uzurpátorskou) a demokratickou. S uchvatitelskou mocí se můžeme setkat především jako s veřejnou mocí, od které se neodvozuje všeobecně známý souhlas obyvatelstva nebo její většiny. Pro tento režim je charakteristická podoba autoritářská, diktátorská, která se vyskytovala především v totalitních režimech.

Opak tohoto je moc demokratická, která vychází z všeobecného konsensu obyvatelstva. Je tvořena individuálními právy obyvatelstva a to dokonce i vzájemně. Je utvrzována volbami.

Veřejná či také jinak politická moc utváří politické instituce, pravidla mezi danými politickými institucemi a především pravidla daných práv. To vše

¹⁴ Klíma, Karel a kolektiv. Státověda. 2. doplněné vydání. Plzeň: 2011. s. 130.

¹⁵ Klíma, Karel. Teorie veřejné moci (vládnutí). Praha: ASPI, 2006. s. 30.

se uskutečňuje hlavně v moderní společnosti, která začíná novodobými revolucemi, zavedením deklarácí, ústavy jako základního zákona v nynějším právním řádu.

Pojetí veřejné moci je abstraktní, které může mít ovšem i hmatatelnou podobu ve formě organizovaných institucí, které disponují mocenským oprávněním. „Zvláštní pozici v systému politické moci má stát“.¹⁶

5.6. Uznání suverenity státu

Na velké přeměny ve střední a východní Evropě po ukončení I. světové války měl vliv proces, kterým se vytvářel Československý stát. To vše mělo značný význam mezinárodního rozměru. Úlohu hrálo prohlášení prezidenta USA, které se skrývá pod označením „čtrnáct bodů“ prezidenta Wilsona. Další výraznou roli hrály revoluční změny v Rusku. Vznik suverénního československého státu se stal z důvodu diplomatického a vojenského úsilí československého zahraničního odboje. Suverenita státu byla spojována s uznáním československého národa jako státotvorného národa.¹⁷

¹⁶ Klíma, Karel. Teorie veřejné moci (vládnutí). Praha: ASPI, 2006. s. 31.

¹⁷ Pavlíček, Václav a kolektiv. Ústavní právo a státověda, 2. díl. Praha: Leges, 2011. s. 40.

6. VYMEZENÍ DEMOKRACIE

Pojem demokracie vychází z řeckého spojení dvou slov démos a kratos. V překladu tyto dvě slova znamenají démos – lid a kratos – vláda. Chápe se tedy jako forma vlády, ve které nejvyšší moc má lid. Zrealizuje se buď prostřednictvím přímé demokracie anebo prostřednictvím zvolených orgánů.¹⁸

Pro demokracii platí, že většina zájmů a názorů si může konkurovat. Tím ovlivňují státní moc. Důležitý a rozhodující je hlas většiny. Mezi další znaky demokracie patří pluralismus. Toto slovo pochází z latinského významu množný nebo také vícery. Základem je konkurence mnoha podobných a tím i konkurenčních skupin.

Pluralistický stát uplatňuje taktéž mnohost národních, ekonomických i světonázorových faktorů jako konstitutivních elementů v politickém procesu. Pokud v zemích existuje více politických stran, znamená to také existenci více stranických systémů. Díky tomuto politicko-právnímu pluralismu, dochází k soupeření různých sociálně - politických sil. K vyjádření osobních zájmů existují zájmové skupiny. Zajišťují ústavněprávní obranu spolčovací a shromažďovací svobody. Různé zájmy obyvatelstva se realizují nejen prostřednictvím státních orgánů a politických stran, podstatnou úlohu plní sociálně - ekonomické a sociálně - kulturní sdružení neobchodního charakteru.¹⁹

Měli bychom rozpoznávat rozdíly mezi politickými stranami a skupinami vlivu. Znakem politické strany je, že se snaží o obsazení do parlamentu a zajištění účasti ve vládě. Skupiny vlivu se zajímají více o lidovou iniciativu, nachází se spíše u demokracie přímé.²⁰

I přesto, že má stát v názvu pojem demokracie. Nemusí být ve skutečnosti demokratický. V období socialismu se zabývaly údajnou demokracií i státy jako například Severní Korea, Kambodža, Jemen. A tyto státy nejsou zrovna známé svým demokratickým režimem.

V dnešní době je těžké naleznout režim, který neobsahuje tuto demokratickou myšlenku v soutěži zvolených parlamentů a prezidentů.²¹

¹⁸ Internetové zdroje: <http://www.demokraciestavi.cz> , <http://www.cdk.cz>

¹⁹ Klíma, Karel. Teorie veřejné moci (vládnutí). Praha: ASPI, 2006. s. 41.

²⁰ Klíma, Karel. Teorie veřejné moci (vládnutí). Praha: ASPI, 2006. s. 42.

²¹ Hobsbawm, Erik., Demokracie může i škodit, (přednáška v londýnském Atheneu), internetový zdroj: <http://www.britskelisty.cz>

6.1. Principy demokracie

Demokracie je forma vlády nebo státu, ve kterém je zdrojem moci lid. Důležitou roli zde hraje princip rozhodování většiny a ochrana práv menšiny. Dalším znakem je volba rozhodujících orgánů moci a hlas občanů. Ti si určují pomocí volby, které politické strany budou mít hlavní slovo v daném období. Lze ji chápat také jako systém vztahů, nebo také jako určitý mechanismus k vytváření svrchovanosti lidu. Základem je ústava, která má za úkol dodržovat určitý systém institucí orgánů. Ta upravuje především systém reprezentativní demokracie, instituce přímé demokracie, základy volebního systému a postavení politických stran v systému demokracie. Hlavním cílem tohoto režimu je umožnění účasti občanů a možnost ovlivnit vedoucí instituce a řízení společenských věcí. U demokracie se vyskytuje pojem „byrokracie“. Tímto pojmem se označuje systematická administrativní činnost, pro niž je charakteristické hierarchické uspořádání, specializace funkcí, objektivní předpoklady pro výkon správy a činnost pevných pravidel. Mezi hlavní znaky patří specializace činností, obecné znaky výkonu funkcí, relativní stabilita struktury funkcí, organizace se stává do určité míry účelem o sobě, vázanost na určitý typ úkonů. Mezi výhody byrokratického systému patří efektivnost, stabilita a relativní předvídatost výsledků, které očekáváme, nebo jsou již nám známé. Hlavní je rozvoj odbornosti a dovednosti. Tyto znaky jsou kladné především při činnostech, které jsou nutné provádět opakovaně a požadují, co nejlépe hodnocené výsledky.

K nevýhodám můžeme přiřadit to, že u některých organizací existuje nadměrná byrokratičnost. Ta není vhodná u velkého množství forem lidské činnosti. Například u umění nebo činnosti v tvůrčí formě. Pokud bychom používali byrokracii nesprávně, hrozí tzv. patologie těchto organizací (společensky nežádoucí jevy).²²

K základu demokracie patří svoboda osobnosti. Tu dělíme na svobodu politickou a občanskou. Politickou svobodu chápeme jako teoretický základ demokratického státního režimu tzv. doktrínu politické svobody. Tato myšlenka tvoří základ společenské smlouvy. Především lid zasahuje do vytváření sociálních a politických vztahů individuálním projevem. Tím určuje svojí svobodu nebo omezení. U občanské svobody nám stát zajišťuje

²² Klíma, Karel. Teorie veřejné moci (vládnutí). Praha: ASPI, 2006. s. 43.

a garantuje základní práva a svobody občanů, tím je myšleno volební právo, svoboda svědomí a myšlení, tisku a informací, svoboda shromažďovací a spolčovací. Toto je bráno jako princip individuální svobody v právu při zájmu občanů u určení společenského a státního zřízení. U tohoto typu svobody nesmí být na občana kladen důraz, aby podporoval určitý společenský směr, ale má sám možnost se rozhodnout komu svěří svoji důvěru.²³

6.2. Dělení demokracie

Demokracii dělíme na přímou a reprezentativní, podle toho, jakým způsobem se lidé rozhodují účastnit na veřejných záležitostech. U tohoto pojmu lidé, rozumíme občany daného státu nebo také obyvatele, kterým je umožněno využít volební právo právním řádem. Demokratická forma vlády, kde lid vykonává státní moc přímo, se nazývá demokracie přímá. Občané se podílejí přímo na rozhodování státu. Lid je zde považován za základního činitele, který přenesl rozhodování na své představitele, ale při tom je sám činný také. Demokracie přímá a reprezentativní se navzájem doplňují v moderním pojetí státu. Pokud bychom brali demokracii přímou jako teoretický systém, ve kterém lid uplatňuje vykonávací moc přímo. Neuplatňuje se jako výlučná forma. Není vždy součástí reprezentativního systému.

Důležitým pojmem je zde referendum. Rozdíl mezi volbami a referendem je ten, že v referendu se řeší jakákoliv otázka, nikoliv jen o mandátu jako je to známé u voleb. Je také myšleno jako rozhodnutí lidu, pokud jsou dodrženy ústavní zákony. Toto rozhodnutí může mít vyšší právní sílu než zákony. V systému ústavní demokracie má referendum zvláštní místo. Odlišujeme různé druhy referenda podle jeho umístění v konkrétní formě vlády.

6.3. Referendum

Prvotní poznatky vznikly již ve středověku ve Švýcarsku z institutu „ad audiendum et referendum“ což v překladu znamená k vyslechnutí a podání zprávy. V tomto procesu výsledky lidového hlasování v obcích působily na rozhodování vyšších forem.²⁴

²³ Klíma, Karel. Teorie veřejné moci (vládnutí). Praha: ASPI, 2006. s. 46.

²⁴ Filip, Jan. Svatoň, Jan. Zimek, Josef. Základy státovědy. 2. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 1997. s. 97.

Jde o rozhodování obyvatelstva o zákonech nebo o dalších postupech veřejné moci podobnou formou jako při volbách poslanců. Občané v tomto systému rozhodují o předloze zákona podobou „ano – ne“. Tímto se stávají přímými zákonodárci. Užívá se u státních nebo samosprávných rozhodnutí. Celým názvem ho nazýváme jako zákonné referendum. Po ústavněprávní stránce se rozlišuje referendum obligatorní nebo fakultativní.

V současnosti tvoří referendum nástroj, kterým je občanům umožněno, aby se mohli účastnit na řešení ústředních otázek. To je dovoleno na místní úrovni i celostátně.²⁵

Pokud se jedná o referendum obligatorní, není rozhodné podle orgánu veřejné moci, jestli bude rozhodovat lid nebo musí lid rozhodovat. Pro druhý typ je charakteristické, že veřejný orgán musí vyhlásit referendum. Má na to dispoziční právo. To znamená, že referendum může mít i odlišný účel v reprezentativní demokracii. Jako příklad mohu uvést, že referendum může být tzv. ochranou proti zneužití lidem přenesené moci na parlament a může parlament ovšem i vyloučit z rozhodování. Existuje i způsob odvolat se k lidem kvůli stabilizaci reprezentativního systému.²⁶

6.3.1. Druhy referend

- vyhlášené výkonnou mocí (vládou nebo prezidentem řízené referendum), kdy má exekutiva možnost rozhodnout, zda se referendum bude konat, určuje dobu, předmět a formulaci návrhu,
- referendum ex constitutione (vyžadované ústavou), kdy je třeba referenda použít v případě některých závažných změn ústavní nebo právní úpravy. Nejvyšší ústavní orgány mají při tom možnost určit, kdy se bude referendum konat (jde o tzv. ústavní referendum),
- referendum iniciované peticemi občanů, kdy iniciativa k vypsání referenda je na vůli občanů a záleží na dosaženém počtu podpisů pod peticemi. Z hlediska stanovení předmětu referenda většina ústav předmět referenda specifikuje.²⁷

Může se považovat za rozhodnutí lidu v jakýchkoliv otázkách, ale musí být zachována ústava a zákony. Tato rozhodnutí mají občas vyšší právní sílu než zákony.“²⁸

²⁵ Filip, Jan. Svatoň, Jan. Zimek, Josef. Základy státovědy. 2. přepracované vydání. Brno: Masarykova univerzita, 1997. s. 98.

²⁶ Klíma, Karel. Teorie veřejné moci (vládnutí). Praha: ASPI, 2006. s. 57.

²⁷ Klíma, Karel. Teorie veřejné moci (vládnutí). Praha: ASPI, 2006. s. 59.

Referendum se vyskytuje v mnoha oblastech společenského života a to v předmětu ústavy, například u přeměny na jiný volební systém. Při federativních řešeních v oblasti území státu. Dále se s ním můžeme setkat v humanitních, sociálních otázkách. Jako je například rozvod nebo umělé přerušování těhotenství.²⁹

Smysl užití referenda při přijetí ústavy může být rozmanitý. Výhodou v referendu veřejného rozhodování o návrhu ústavy je zvýšení demokratického efektu ústavy.³⁰

6.4. Demokracie přímá

Demokracie přímá je demokratická forma vlády, ve které se vůle lidu přímo přenáší do procesu politického rozhodování

O přímou demokracii jde vždy, jestliže se lid účastní rozhodování.³¹ „V moderní státnosti se neuplatňuje jako výlučná forma, vždy jako součást reprezentativního systému.“³²

K ústavním formám přímé demokracie patří:

- lidové veto, jež umožňuje lidu vyjádřit se po přijetí zákona parlamentem,
- odvolání poslance voliči jako výraz imperativního mandátu,
- lidová iniciativa umožňující lidu navrhnout či odmítnout ústavní či právní úpravu, vyjádřit konstitutivní názor,
- referendum jako konzultace voličů o otázce nebo o návrhu textu, eventuálně přímé rozhodnutí o věci.³³

6.5. Demokracie reprezentativní

Pokud jde o systém, ve kterém se suverenita lidu neuskutečňuje přímo, ale prostřednictvím k tomu vytvořených institucí, nazýváme ji reprezentativní.³⁴ Existuje orgán, který zastupuje vůli lidu, ale nemusí se přímo shodovat s opravdovou jejich vůlí. Tato forma je jednou z nejčastějších v demokracii a je známá také jako původní koncepce ve Francii, kde

²⁸ Klíma, Karel. Teorie veřejného moci (vládnutí). Praha: ASPI, 2006. s. 58.

²⁹ Klíma, Karel. Teorie veřejné moci (vládnutí). Praha: ASPI, 2006. s. 56.

³⁰ Klíma, Karel. Ústavní právo. 3. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk s.r.o., 2006. s. 89.

³¹ Klíma, Karel. Teorie veřejné moci (vládnutí). Praha: ASPI, 2006. s. 55.

³² Klíma, Karel a kolektiv. Encyklopedie ústavního práva, Praha: ASPI, 2007. s. 134.

³³ Klíma, Karel. Teorie veřejné moci (vládnutí). Praha: Aleš Čeněk s.r.o., 2006. s. 55.

³⁴ Klíma, Karel a kolektiv. Encyklopedie ústavního práva. Praha: ASPI, 2007. s. 136.

představuje koncepci národní suverenity. V tomto systému je za lid stanoven zástupce, který rozhoduje za něj pro dobro národa.

Poprvé jsme se s reprezentativní demokracií mohli setkat ve Francii v Ústavě z roku 1791. Důležitý pojem, který je spojen s touto demokracií je mandát, prostřednictvím něho lid pověřil svého zástupce titulem k výkonu moci a rozhoduje vlastním jménem, především se snaží o plnění vůle lidí.³⁵

Funkce reprezentanta je svěřena orgánu přesněji parlamentu. Poslanec reprezentuje lid jako člen orgánu, ale nejen lid. Také celý národ nebo územní celek.

Institucí pro reprezentativní demokracii se stal parlament, který řeší mnoho ústavních úkolů v psané i nepsané formě. Mezi ústavní funkce patří:

- reprezentativní: vyjadřuje vůli lidu ve faktických pravomocích parlamentu, vyskytuje se zde zásada „ztělesnění jednoty a zastoupení rozmanitostí ve společnosti“. Vše je závislé na typu volebního systému, jestli se jedná o většinové či poměrné zastoupení.
- ústavodárnou, resp. zákonodárnou, tím vzniká možnost formulovat vůli lidu v závazných normách práva,
- kreativní: ta spočívá v rámci dělby moci podílet se i na jiném ustavování nejvyšších ústavních orgánů,
- kontrolní: s ní vzniká odpovědnost i vůči jiným nejvyšším orgánům parlamentu a mohou vyslovovat důvěru i nedůvěru,
- rozpočtová: s ní je spojena pravomoc parlamentů schvalovat strukturu příjmů a výdajů státu nebo rozhodovat o závaznosti státního rozpočtu a to každý rok,
- v mezinárodních smluvních vztazích: tyto smlouvy parlamenty ratifikují nebo ruší, mezinárodní smlouvy jsou známé, tím že patří hlavám státu, ale poté se stanou prvky právního řádu země a nutí stát k zákonodárným změnám,
- v oblasti obrany a bezpečnosti se jedná o bezpečnostní pravomoci,
- v pravomocích soudních nebo „kvazisoudních“: nejsou tolik časté.³⁶

³⁵ Klíma., Karel. Teorie veřejné moci (vládnutí). Praha: ASPI, 2006. s. 61.

³⁶ Klíma, Karel. Teorie veřejné moci (vládnutí). Praha: ASPI, 2006. s. 65.

7. ÚSTAVNÍ VÝVOJ OD ROKU 1918

Ústavní vývoj na základě politických událostí a ústavních skutečností lze rozdělit do několika etap:

- období platnosti tzv. Prozatímní ústavy z roku 1918,
- období po přijetí Ústavy ČSR z roku 1920,
- období tzv. Prozatímního zřízení Londýnského a postupná obnova demokratické ústavnosti na konci postupu osvobozování ČSR.³⁷

K prvním začátkům rozvoje ústavnosti došlo v Československém státě, který byl vyhlášen na poničeném území Rakouska - Uherska v roce 1918, dne 28. října na zasedání Národního výboru v Praze. V novém státě se stal prvním zákonem tzv. Recepční zákon, vydávaný pod č. 11/ 1918 Sb. zák. a nař., sepsal ho Alois Rašín. Tímto základním zákonem mělo být zabráněno tomu, aby nedošlo k bezprávnímu stavu, a aby se celá státní správa nezastavila. Mělo se pracovat nadále jako by k žádné revoluci nedošlo. Tímto vzniklo formálně-právní nepřetržité trvání vzniklého státu s tehdejší habsburskou monarchií. Tato skutečnost způsobila převzetí rakouského a uherského systému a právního řádu, ve kterém byly velké rozdíly. Do československého státu byl proto zaveden právní dualismus z důvodu těchto značných odlišností mezi rakouským a uherským právním systémem. Neexistovaly ale jen tyto dvě právní oblasti, kterými jsme byli ovlivněni, třetí právní oblast byla na Hlučínsku, kde se řídili německým právem. V této oblasti se uplatňovalo německé právo až do roku 1921, poté byl účinný zákon č. 76/1920 Sb., zák. a nař. A nařízení vlády č. 152/1920 Sb. zák. a nař. Těmito zákony začala epocha českého práva. Došlo i k mnoha dohadům a politickým jednáním, ale ani tímto se nepodařilo vytvořit základ pro československou ústavu.³⁸

Na vznik a vývoj ústavních modelů můžeme nahlédnout z hlediska historické etapizace. S těmito etapami jsou navzájem spjaty některé modely ústav s určitými podobnými rysy.

První skupinou jsou ústavy vzniklé z hnutí počátků kapitalismu. Spojené jsou s revolucí anglickou, americkou a francouzskou. Základem těchto ústav je dělba moci a upravují často soustavu nejvyšších státních orgánů a jejich vztahy. V této době existují i deklaráce s počáteční filosofií, která se

³⁷ Klíma, Karel. Ústavní právo. 3. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk s.r.o., 2006. s. 148.

³⁸ Klíma, Karel. Encyklopedie ústavního práva. Praha: ASPI, 2007. s. 95.

týká postavení člověka ve společnosti. Člověk je brán jako svobodný subjekt. Jednou z těchto deklarácí, kde se vyskytovala tato myšlenka je francouzská Deklarace práv člověka a občana.

Ústavy byly známy svými zvraty a střídáním monarchických a republikánských režimů. Ústavy tohoto období upravují vztahy mezi nejvyššími státními orgány. Utvrzují i politické svobody občanů.

Další etapou byly ústavy, které vznikly ke stabilizaci nových režimů po I. světové válce. Význam mají především v prohlubování pluralismu. Dále zakládají pojem parlamentní demokracie, politická práva občanů, svobodu sdružovací, právo volební.

Následující vývoj nastal po II. světové válce, kdy vznikly poválečné demokratické režimy. Došlo k pádu některých evropských diktatur a rozpadl se tzv. reálný socialismus.³⁹

7.1. Prozatímní ústava

Po tomto nezdaru se Národní výbor ihned rozhodl alespoň k vytvoření prozatímní ústavy. Zákon ze dne 13.11. 1918 č. 37/1918 Sb., o prozatímní ústavě. Doktor Alexandr Meissner byl první, kdo vytvořil prvotní podnět, kterým byl koncept zákona o pěti paragrafech. Ten byl také schválen a přijat Národním výborem jako základ pro další vývoj. K tomu ale nakonec nedošlo a vznikla pouze osnova tohoto zákona. V obsahu této osnovy byla i zmínka o vzniku Národního shromáždění, které mělo být vytvořeno navýšením počtu členů v Národním výboru.⁴⁰ K tomuto bohužel také nedošlo a ani k dalším změnám zapsaným v osnově. Byly zjištěny některé nedokonalosti, proto byl podnět k vytvoření nové osnovy. Po nekonečném dohadování se nakonec 13. listopadu 1918 Národní rada usnesla o přijetí Prozatímní ústavy. Byla brána jako tzv. Prozatímní ústava a byla označena pod číslem 37/1918 Sb., o prozatímní ústavě. Podle tohoto zákona byly nejvyššími orgány tyto tři: Národní shromáždění, prezident republiky a vláda. Národní shromáždění bylo jednokomorové, složené z 256-ti poslanců a disponovalo s rozsáhlými pravomocemi.

³⁹ Klíma, Karel. Ústavní právo. Plzeň: Aleš Čeněk s.r.o., 2006. s. 48-49.

⁴⁰ http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1918.html

7.2. Ústavní listina z roku 1920

O několik měsíců později byla nutná příprava ústavy. Měla být ucelená z důvodu ústavy předchozí, která má povahu pouze prozatímní. Tohoto úkolu se ujal profesor JUDr. Jiří Hoetzela ve spolupráci s Antonínem Švehlou. Inspirací pro ně byly ústavy dohodových států, Washingtonské deklarace a Pantůčkův návrh ústavy říše české. Použili náměty z návrhů jednotlivých poslanců. V oblasti lidských práv měla velký význam „Prosincová ústava.“ Výsledkem této činnosti se staly významné tři zákony a to: zákon č. 11/1918 Sb., o zřízení samostatného státu československého (tzv. Recepční zákon), zákon č. 37/ 1919 Sb., o prozatímní ústavě, který byl novelizován v květnu 1919 zákonem č. 217/1919 Sb. zák. a nař. z 29. února 1920. Tento zákon zakládá Ústavní listinu Československé republiky. Byl přijat Národním shromážděním, které vzniklo v listopadu 1918 z československého Národního výboru. Tato nová ústava byla zkomponována z preambule, deseti článků, ty byly rozděleny na šest hlav. Dané hlavy ústavy konspektovaly všeobecná ustanovení, moc zákonodárnou, složení a působnost Národního shromáždění a obou sněmoven, moc vládní a výkonnou i soudcovskou, práva a svobody občanské a národnostní, náboženskou ochranu i ochranu rasových menšin. Byla zakotvena v Ústavním zákoně 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky.⁴¹ Ústava obsahovala dohromady 134 paragrafů a byla propracovanější než předchozí znění i do obsahu zákonodárné, výkonné a soudní moci.

Osudným se této ústavě z roku 1920 stalo nedokonalé propracování ve smyslu myšlenky čechoslovakismu, kterou bychom mohli nalézt v preambuli. Šlo o postavení československého národa jako jediného. To ale bohužel neřešilo, ani nepřipouštělo, národnostní otázku jako problém. Bylo to ale v rozporu s faktem, že v těchto letech žil na našem území větší počet Němců než Slováků a také Maďarů. Tato problematika byla vyhrocena koncem třicátých let a zneužilo ji Německo. Vznikla Mnichovská dohoda a to zajistilo úplné zhroucení Československé republiky a její ústavní konstrukce. Nicméně formálně ústava platila de facto až do roku 1939, de iure dokonce až do roku 1948. Nebýt těchto sporných prvků, ústava byla vyváženým a uceleným

⁴¹ http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html

dokumentem a zdárně zastávala funkci základního zákona státu bez jakýchkoliv větších změn.⁴²

Tato ústava byla výjimečně propracovaným a povedeným dílem na svoji dobu ve smyslu demokratickém a právním. Působila až do roku 1938. Nedošlo-li by k násilí ze strany Německa s povolením Itálie, Francie a Anglie, sloužila by lidem i nadále. Díky tomuto mínění se vytvořil mýtus, který se opět projevil při obnovení demokracie v roce 1945 a nadále roku 1989. To, že byla dílem celonárodní dohody a byla nestrannou, se stalo důvodem, proč byla tato Ústavní listina Československé republiky z roku 1920 tak oblíbená a vytrvalá. Stala se ústavou respektovanou ve veřejném životě, což posilovalo její autoritu a posilování jejího mýtu. Měla ale i své nedokonalosti, jako neprovedení autority Podkarpatské Rusi a župní zřízení bylo provedeno jen na Slovensku. Další slabinou bylo nezavedení prováděcího zákona v referendu.⁴³

7.2.1. Národní shromáždění

Zastupovalo zákonodárnou moc a bylo dvoukomorové. Poslanecká sněmovna byla složena ze tří set poslanců. Občan, který byl starší dvaceti jedna let, měl aktivní volební právo, pasivní volební právo náleželo od třiceti let. Do dvaceti dvou volebních krajů byli zástupci voleni na dobu šesti let. V senátu bylo 150 senátorů. Zde bylo aktivní volební právo určeno občanům od dvaceti šesti let a pasivní těm, kteří byli starší čtyřiceti pěti let. Volební období trvalo po dobu osmi let, volebních krajů bylo dvanáct. Uplatňovaly se přímé a všeobecné volby. Parlament také zastával kontrolní funkci, ale měla nepatrný význam.

7.2.2. Moc výkonná

V čele státu stál prezident, který byl volen na schůzi obou sněmoven Národního shromáždění. Nebyla možnost, aby prezident zastával svoji funkci dvě období navazující po sobě. Výjimkou se ovšem stal T.G. Masaryk, tento muž se stal prezidentem čtyřikrát po sobě. Prezidentem se mohl stát pouze občan, kterému bylo více než třicet pět let. Nemohl být Parlamentem odvolán. K jeho pravomocem patřilo zastupování státu navenek, přijímal a pověřoval

⁴² Klíma, Karel a kolektiv. Encyklopedie ústavního práva. Praha: ASPI, 2007. s. 96.

⁴³ Pavlíček, Václav a kolektiv. Ústavní právo a státověda, 2. díl. Praha: LEGES, 2011. s. 62.

velvyslance, vyhlášoval válečný stav, vypovídal se souhlasem Národního shromáždění válku a sjednával mír. Měl právo veta vůči odhlasovaným zákonům, avšak poslední slovo měl parlament. Svolával a končil zasedání parlamentu, měl povinnost podávat informace o stavu republiky Národnímu shromáždění, jmenoval a propouštěl vládu a její jednotlivé členy, jmenoval vysokoškolské profesory a soudce. Pokud soudce nebyl schopen zastávat svoje funkce, zastupovala ho vláda. Jestliže byla tato neschopnost delší než šest měsíců, Národní shromáždění mohlo převést povinnosti na prezidentova náměstka.

Vláda, která byla odpovědna Poslanecké sněmovně a ta ji také mohla vyslovit nedůvěru, byla hlavním orgánem výkonné a vládní moci. Členy vlády zastávali náměstci a předseda, ti nemohli působit jako členové někde jinde.

7.2.3. Justice

Měla samostatně vymezené místo a byla charakteristická svojí ústavní nezávislostí. Soudci se řídili pouze zákony, ale jinak nebyli nijak omezováni. Do justice bylo dosazováno mnoho soudců, kteří měli funkci navždy. Ústavní soud v letech 1921- 1931 měl za úkol přezkoumávat ústavnost zákonů, ale to v tomto období nemělo moc velký význam. Vedle ústavního soudu existoval ještě soud volební a nejvyšší správní soud. Ten se zabýval rozpory ohledně kompetenčních věcí a tyto věci žádný jiný správní soud neřešil, protože neexistoval.

Dále byla soustava civilních a trestních soudů. Ty tvořily soudy okresní, krajské, vrchní a nejvyšší soud se sídlem v Brně. Mezi mimořádné soudy civilní zařazujeme soud pracovní a rozhodčí soudnictví, tím mám na mysli soudy nemocenských pojišťoven, báňské soudy a oddělena od těchto byla soustava vojenských soudů.

7.2.4. Katalog základních práv a svobod

V obsahu ústavy byla ustanovení i o právech, svobodách a občanských povinnostech. To vše bylo zakotveno v katalogu základních práv a svobod. Základem byla zásada rovnosti, svoboda majetková i osobní, domovní svoboda, svoboda tisku, právo shromažďovací a spolkové, právo petiční, listovní tajemství, svoboda učení a svědomí, svoboda projevu mínění, ochrana

manželství a rodiny, branná povinnost. Na závěr byla zakotvena ochrana menšin národnostních, náboženských a rasových. Tato problematika byla uložena v Ústavě Československé republiky, díky vnitrostátním závazkům mezinárodních smluv.⁴⁴

7.3. Ústavněprávní aspekty Mnichovského období

Noc z 29. na 30. září, kdy byl podepsán Mnichovský diktát bez účasti Československého státu v Mnichově Německem, Itálií, Francií a Velkou Británií, byla pro náš stát a jeho suverenitu osudná. Důsledkem bylo porušení psaných mezinárodních paktů, tak i nepsaných zásad mezinárodního práva. S tímto ujednáním Československo vůbec nesouhlasilo. Muselo přijmout tuto dohodu z důvodu nátlaku. Následkem bylo porušení Ústavy z roku 1920, s tím souviselo i nesvolání Národního shromáždění, které mělo být vždy svoláno, pokud se jednalo o změnu hranic republiky.

Dalším obdobím, které ovlivnilo vývoj naší ústavnosti, bylo období tzv. „Druhé republiky“. Tato republika vznikla odtržením československých pohraničních oblastí a připojením k Německu, Polsku a Maďarsku. Docházelo k dalšímu rozpadu Československého státu a fungování ústavního systému bylo značně oslabeno. Postupem času úplně znemožněno. V listopadu 1938 zbylé Národní shromáždění přijalo ústavní zákon č. 299/ 1938 Sb. zák. a nař., o autonomii Slovenskej krajiny. Tím vznikla Česká - Slovenská republika. Dále byl přijat ústavní zákon č. 328/ 1938 Sb. zák. a nařízení, o autonomii Podkarpatské Rusi. Úplné odstranění Československé republiky bylo formálně zajištěno 15. prosince 1938 schválením dalšího ústavního zákona č. 330/1938 Sb. zák. a nař., o zmocnění ke změnám ústavní listiny a ústavních zákonů republiky Česko- Slovenské a o mimořádné moci nařizovací. Od té doby měla vláda pravomoc disponovat vládními nařízeními a prezident mohl vydávat dekrety s ústavní mocí.

Prezidentem byl Dr. Edvard Beneš a ten této moci využil k vydání dekretů v Londýně. Výsledkem bylo úplné zničení parlamentarismu a ústavnosti vzniklé v roce 1920.

K definitivní likvidaci došlo 14. března 1938. Slovenský stát se stal s vůlí sněmu samostatným a o den později vznikl Protektorát Čechy a Morava. Osud českého národa tak byl vložen do moci vůdcovské. Protektorát Čech

⁴⁴ Klíma, Karel a kolektiv. Encyklopedie ústavního práva. Praha: ASPI, 2007. s. 97.

a Moravy měl být autonomním územím a měl mít důvěru ve vůdci a říšském kancléři.⁴⁵

7.4. Ústava 9. května

Další významná událost ústavního vývoje, která způsobila nespokojenost mezi lidmi, nastala v únoru roku 1945, kdy veškerou moc nad Československem na sebe převzala komunistická strana. Nejprve se tato skutečnost nejevila jako velký zásah do demokracie, poté ale nastal zlom. V této nepříliš dobré atmosféře byla přijata Ústava 9. května 1945, která se stala další novou ústavou Československé republiky, pod vyhláškou jako ústavní zákon č. 150/1948 Sb. Tato ústava byla již připravena s dvouletým předstihem. Připraveny byly tři návrhy nové ústavy v počátku roku 1948, a to: národně socialistický, lidovecký a komunistický. Z těchto navržených byl poslední zmíněný přijat. Tento návrh převzal několik inspirací ze sovětské ústavy z roku 1936, ale spíše chtěl navázat na předchozí ústavní listinu z roku 1920, kterou zdokonalil. Měla charakteristické znaky demokracie, především tím, že uchovala hierarchii nejvyšších ústavních orgánů a dělbu moci, zachovala základní práva a svobody a pojem nezávislého soudnictví. Tato ústava obsahovala dvě složky. První přebrala některé části první ústavy, které byly vyhovující a druhá, nová složka, byla ovlivněna zásahy novodobé revoluce z roku 1944 a 1945.⁴⁶

Z formálního hlediska byla Ústava 9. května složena ze tří částí:

- Prohlášení
- Základní články
- Podrobná ustanovení.

„Prohlášení bylo v podstatě politickou proklamací shrnující komunistickou ideologii a charakteristiku národní a třídní podstaty státu směřující k „socialismu“. Důvodová zpráva označila Prohlášení za „nejdůležitější interpretační pomůcku“.

„Základních článků bylo dvanáct a obsahovaly shrnutí základních principů, na kterých byla ústava postavena. V mnoha směrech byly základní

⁴⁵ Klíma, K. a kolektiv. Encyklopedie ústavního práva. Praha: ASPI, 2007. str. 96.

⁴⁶ Klíma, Karel a kolektiv. Encyklopedie ústavního práva. Praha: ASPI, 2007. s. 101.

články pojaty jako *lex generalis*, k němuž ustanovení příslušné kapitoly tvořila *lex specialis*.⁴⁷

„Podrobná ustanovení ústavy, byla rozčleněna na deset kapitol, které obsahovaly základní práva a povinnosti. Úpravu Národního shromáždění, práva a povinnosti prezidenta republiky, vlády, slovenských národních orgánů, národních výborů, soudů a hospodářského zřízení. Závěr tvořila obecná ustanovení a závěrečná a přechodná ustanovení. Novými institucemi byly slovenské orgány a národní výbory. Bylo omezeno soukromé vlastnictví. Maximální počet tvořil 50 zaměstnanců nebo 50 ha půdy. Byl stanoven plánovitý charakter rozvoje národního hospodářství atd. Ústava neznala instituci ústavního soudu. Výkladem ústavy bylo pověřeno Národní shromáždění. Fakticky však tento výklad nebyl vykonán.“

Ústava měla především demokratickou formu a pohybovala se na standardní úrovni, ale vyskytoval se nedostatek v zákonech a právní praxi. Objevoval se rozpor mezi těmito třemi skutečnostmi. Bylo to vyřešeno několika ústavními zákony, podle předlohy sovětských vzorů. Tyto veškeré rozpory, byly vyřešeny koncepcí „třídního pojetí práva“ jako „vůle vládnoucí třídy povýšené nad zákon“ a byl odmítnut rozdíl mezi právem soukromým a veřejným.“ Dále došlo k zániku ústavně zaručených zákonů osobní svobody a politických práv občanů a vznikl systém legalizované represe. Mezi ně patří také zákon č. 213/1948 Sb., o úpravě některých poměrů na ochranu veřejných zájmů, který legalizoval pozdější protiprávní akty akčních výborů Národní fronty v únoru 1948. Jako další příklad můžeme uvést zákon č. 231/1948 Sb. na ochranu lidové demokratické republiky. Ten upřesnil nový pojem skutkových podstat trestných činů především politické povahy. Zákon č. 232/ 1948 Sb., o státním soudu, měl hlavní slovo ve věcech, které se týkali trestných činů ze zákona č. 231/ 1948 Sb. Ten určil zda se jedná o trest smrti či trest odnětí svobody delší než deset let. Jako další mohu uvést zákon č. 247/ 1948 Sb., o táborech nucené práce a zákon č. 319/ 198 Sb., o zlidovění soudů. A mezi poslední změnu patřil zánik svobody pohybu a pobytu, svobody slova a zahájení cenzury tisku a potlačení svobody sdružovací a shromažďovací.

Jiné kapitoly upravovaly reciproční vztahy mezi nejvyššími ústavními orgány. A to jsou Národní shromáždění, prezident republiky a vláda.

⁴⁷ Klíma, Karel a kolektiv. Encyklopedie ústavního práva. Praha: ASPI, 2007., s. 101.

Prezidenta volilo Národní shromáždění na dobu sedmi let. Mohl být volen maximálně dvakrát za sebou. Měl rozsáhlou imunitu a to se projevilo v tom, že potrestán mohl být pouze za velezradu a trestem mohlo být jen odebrání prezidentského úřadu. Pokud rozhodoval o některém z aktů, musel zde být přítomen i podpis některého z odpovědných členů vlády.

V Národním shromáždění zasedalo tři sta členů, volební období bylo šestileté. Od roku 1954 se četnost poslanců měnila, poté se počet členů navrátil na tři sta. Jednalo se o jednokomorový parlament s předsednictvem, které utvářelo novotvorbu.

Předseda, jeho náměstci, ministři a státní tajemníci se podíleli na vládě. Působnost a pravomoc vlády byla stejná jako v ostatních parlamentních demokraciích, ale pomocí Ústředního výboru KSČ měla větší význam a výsledkem se stal zákon č. 241/1948 Sb. o první pětiletce, který v § 42 oprávnil vládu k vystavení nařízení s mocí zákona, pokud se jednalo o „opatření nutná ke splnění pětiletého plánu“. Pravomoci měly úzký vztah se slovenskými národními orgány, poté došlo k oslabení zákonem č. 33/ 1956 Sb. a národní výbory se staly vládě úplně podřízeny. Soudy byly rozděleny na Nejvyšší soud, Nejvyšší vojenský soud a správní soud byl podřízen zvláštním zákonům.⁴⁸

Struktura a samotná charakteristika Ústavy 9. května byla stále založena na demokratických rysech.⁴⁹

7.5. Ústava Československé socialistické republiky

Další v pořadí významnou ústavou ve vývoji byla Ústava Československé socialistické republiky. Byla zakotvena v zákoně č. 100/ 1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky a měla mnohem menší úroveň z formálního hlediska oproti Ústavě 9. května 1948. V úvodu měla široký ideologický podtext a obsahovala devět hlav a sto dvanáct článků. Významná byla První hlava pojmenována Společenské zřízení. Důležitá byla „třídní“ podstata státu a základ politického a hospodářského systému.“ Zmizela parlamentní forma vlády a nahradil ji systém konventu. Základem se stala „socialistická hospodářská soustava.“ Měla význam v zákazu vykořisťování člověka člověkem. Mezi nejvyšší ústavní orgány opět patřil Národní výbor,

⁴⁸ Klíma, Karel a kolektiv. Encyklopedie ústavního práva. Praha: ASPI, 2007. s. 102.

⁴⁹ Pavlíček, Václav a kolektiv. Ústavní právo a státověda, II. Díl. Praha: LEGES, 2011. s. 199.

vláda a prezident, který měl zcela omezené pravomoci. Zodpovědné za něj bylo Národní shromáždění a to vylučovalo kontrasignaci s akty prezidenta. Měl funkci především reprezentativní a byla spojena s funkcí tajemníka ÚV KSČ. Novinkou se staly slovenské národní orgány, jinak nazývány „Slovenská národní rada“. Šlo o orgány státní moci a správy na Slovensku. V celkovém shrnutí lze říci o Ústavě ČSSR, že vyloučila slovenské národní orgány z řízení státu a jejich působnost oslabilo na okruh kulturní sféry a tím došlo k právnímu ochromení Slovenska. Tato Ústava Československé socialistické republiky sloužila celých osm let.

7.5.1. Ústavní zákon č. 143/1968 Sb., o československé federaci

Roku 1967 se začaly problémy systému v Československu kulminovat i díky Antonínu Novotnému. Vznikl „obrodný proces“, který byl také znám jako „Pražské jaro“. Bylo zvoleno plénum ÚV KSČ a prvním tajemníkem se stal Alexandr Dubček. Z důvodu těchto všech změn vznikl ústavní zákon č. 143/1968 Sb., o Československé federaci, který kompenzoval existující Hlavu III. až VI. Ústavy. Došlo k federalizaci státu, to znamenalo, že unitární stát byl přeměněn na federativní stát „dvou rovnoprávných bratrských národů“, Čechů a Slováků. ČSSR byla utvořena z České socialistické republiky a Slovenské socialistické republiky na základním principu rovnoprávnosti. Na tomto nově vzniklém orgánu jménem Federativní shromáždění spočívala veškerá váha zákonodárné pravomoci. Byl vytvořen ze dvou sněmoven, Sněmovny lidu a Sněmovny národů. Všechny měli rovnoprávné postavení. „Sněmovna lidu měla 200 poslanců, Sněmovna národů reprezentovala státoprávní postavení obou republik, měla 150 poslanců. K přijetí zákona bylo potřeba souhlasného rozhodnutí obou sněmoven.“ Prezident republiky měl stále stejné funkce jako v předchozí úpravě ústavy a stejně to tak zůstalo i ohledně vlády republik. Moc zákonodárná patřila do působnosti ČNR a SNR. Předsednictvo mělo funkci kolektivních hlav republik. Zaveden byl také ústavní soud, aby chránil soudní orgány ústavnosti, opravdu ovšem zrealizován nebyl. Veškeré tyto změny zůstaly bohužel nezrealizovány z důvodu převážné komunistické moci.

Následujícím zákonem, o kterém rozhodlo Národní shromáždění, se stal zákon č. 144/1968 Sb., o postavení národností v ČSSR. Z něho vycházelo, že ČSSR je „společný stát českého a slovenského národa a národností žijících

na jeho území“. Zákon se zmiňoval také o německé národnosti a byla využita i formulace pro ukrajinské či rusínské národnosti. Zajistil jejich postačující zastání v zastupitelských a dalších volených orgánech. Dále právo na vzdělání v daném jazyku, na všestranný kulturní rozvoj, právo uplatnit svůj jazyk v daných sférách k úřednímu jednání, právo spolčovací a právo mít vlastní tisk.

Tyto zákony byly vytvořeny ještě před vstupem cizích vojsk na naše území, to způsobilo nemožnost sloučení s procesem normalizace. Hlavní slovo zde ve společenských a státních věcech mělo KSČ. Vznikl nový ústavní zákon č. 125/1970 Sb., Ústavní zákon, kterým se mění a doplňuje ústavní zákon č. 143/1968 Sb., o československé federaci, tím se modifikuje zcela ústavní koncepce československé federace.

Pokud bych měla shrnout ústavní vývoj, musím dodat, že na nové novele ústavy se pracovalo ještě před rokem 1989. To bylo oznámeno na sjezdu KSČ v březnu o dva roky dříve. Ve skutečnosti se ovšem začalo pracovat až v listopadu 1988 a až v lednu 1989 vznikla skupina, která později zveřejnila svoji práci. Snažili se o vytvoření jediné koncepce, která by obsahovala všechny tři ústavy, a to ČSSR, ČSR, SSR. V tomto návrhu už neexistovala KSČ, jako vedoucí.

K zániku socialismu přispěla Gorbačova politika, také nazvaná „perestrojka“ a Husákova negace přímé politiky. Došlo k rozpadnutí komunistické totalitní moci. Začaly vládnout opoziční orgány složené z Občanského fóra v Čechách a Veřejnosti proti násilí na Slovensku. Ihned došlo k volbě nové vlády v čele s prezidentem Václavem Havlem. Poté se vyřešila v roce 1993 problematika nesamostatnosti Slovenska. Byla vyřešena volbami, kdy v Českých zemích vyhrála Občanská demokratická strana v čele s Václavem Klausem a na Slovensku zvítězil Vladimír Mečiar se stranou Hnutí za demokratické Slovensko. Tím se stát po 70. letech 1.1. 1993 rozdělil na dva samostatné státy Českou republiku a Slovenskou republiku. V tomto období vzniklo mnoho ústavních zákonů, které zapříčinily důležité změny ústavy. Specifikovaly se úřady pro ústavní právo. K významnému skutku došlo také přijetím Listiny základních práv a svobod občanů, ústavní zákon o Ústavní soud ČSFR. Základem se staly dva ústavní zákony a to ze dne 13. 11. 1992

o dělení majetku ČSFR mezi Českou a Slovenskou republikou číslem 541/1992 a následně 25.11.1992 o zániku ČSFR číslem 542/1992.Sb.⁵⁰

8. POJEM ÚSTAVY V DNEŠNÍ DOBĚ

Důležitým vnějším znakem státu v moderní době je psaná ústava. Prvotní ústavy, jejichž podoba, která by se rovnala podobě ústav (psaných), existovala již v 16.století. Jako příklad mohu uvést švédský Regeringsformen z roku 1634, zabývá se organizací výkonné moci. Dále anglický „Bill of Right“ z roku 1689. Shrnuje práva jednotlivců. Stává se základem pro další kodifikaci lidských práv. Ústava ve formě dokumentu obstarávala záruku práv. Úprava dělby moci vznikla až o století později. Důsledkem tohoto činění byly buržoazní revoluce a války za nezávislost.⁵¹

8.1. Pojetí ústavního práva

Ústavní právo vzniklo v samostatné a autonomní oblasti „národního práva“ v období 19. a 20. století, se specifickým spojením sociálního předurčení ústavního práva. Toto právo bylo přesně vymezeno, aby nedošlo k zneužití výhod, se kterými disponovala státní moc.

Obtížné bylo vytvořit samostatnou soustavu norem v období, kdy moc byla v rukou despotů, v období absolutismu. Přesto se můžeme s některými setkat například ve Velké Listině svobod z roku 1215, Habeas Corpus act z roku 1679 a v mnoha jiných aktech ze středověké doby.

Po zániku despotických mocí a odstranění despotických režimů, nastalo období pro rozvoj formování práva ústavního. Tímto se vytvořil i právní obor, jehož cílem bylo utvrdit hodnotu svobody člověka a jeho práva. Ústavní právo vznikalo dlouhodobě, skládáním norem a institucí, které tyto vztahy spojené s ústavním právem upravují. Byly zakládány na neústupných změnách společenského života a poukazovaly na tyto radikální změny i v oblasti vědecké. Vývoj ústavního práva se nemohl obejít bez ústavněprávních principů. Určitý vliv na vývoj těchto principů měly i celosvětové historické události jako je například boj severoamerických kolonií za nezávislost. Tento

⁵⁰ Klíma, Karel. Encyklopedie ústavního práva. Praha: ASPI, 2007. s. 108

⁵¹ Kuba, Jaroslav. Filosofie lidských práv a právo. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 1998. s. 16.

boj pomohl ke vzniku Deklarace nezávislosti z roku 1776. Velká francouzská buržoasní revoluce roku 1789 zapříčinila vznik manifestu, pojmenovaný Deklarace práv člověka a občana. Základem se stává fakt, že regulérní ústavní zřízení utvrzené v normách ústavního práva, musí být zakládáno, na určité daných základních principech. V první řadě na základních právech a svobodách a na principu dělby moci, která zabraňuje jejímu zneužívání. Celkově ústavní právo postupuje ve stopách demokratizace a snaží se o ochranu široké škály subjektů.⁵²

8.2. Právní vztahy Ústavy a jejich subjekty

Ústava zakládá instituce, zřizuje pravidla, podle kterých se řídí a uznává práva subjektů a garantuje je. Realizována je činností založených na subjektech. Těmito subjekty, které se vyskytují v ústavněprávních vztazích, rozumíme především instituce nebo jiné orgány a osoby, kterým jsou udělena práva a uloženy povinnosti. „Ústavněprávní vztahy jsou vztahy stanovené normami ústavního práva nebo vznikající na jejich základě. Jsou to vztahy mezi subjekty ústavního práva a jejich obsahem je činnost subjektů ústavního práva.“ Ústavu chápeme jako základní zákon, ze kterého vychází právní řád. Specifičností ústavněprávní korekce je její realizování norem. Důležitými akty spojenými s užitím ústavního práva je mocenská činnost orgánů státu a veřejnoprávní samosprávy, která vydává rozhodnutí, tím se vyznačují rozhodujícím charakterem.

Ústavněprávní subjektivita je výjimečnou subjektivitou v oblasti práva pro svoji specifičnost ústavy jako základního zákona. Lze ji pochopit například jako⁵³:

- a) způsobilost být subjektem ústavněprávních vztahů,
- b) způsobilost mít možnosti svoji činností naplňovat ústavní normy,
- c) způsobilost k ústavněprávním úkonům, respektive k dalším právním úkonům.⁵⁴

Subjektivitu dělíme na „přímou“ a „zprostředkovatelskou“. Pokud svůj status odvíjejí pouze z ústavy a není potřeba dalšího upřesnění ústavního práva, jako například u parlamentu, prezidenta, ústavního soudu, nazýváme ji subjektivitou přímou. Jestliže ovšem může zakládat právní subjektivitu i pro

⁵² Klíma, Karel. Ústavní právo. 3. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk s.r.o., 2006. s. 28-29.

⁵³ Klíma, Karel. Ústavní právo. 3. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk s.r.o., 2006. s. 36.

⁵⁴ Klíma, Karel. Ústavní právo. 3. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk s.r.o., 2006. s. 37.

další právní odvětví a k její právní bezchybnosti se musí konkretizovat i jinými právními odvětvími, které je například v oblasti státní správy daní, realizace ústavní svobody podnikání a dalších, je to subjektivita zprostředkovatelská. O ústavněprávní subjektivitě zprostředkovatelské můžeme hovořit, pokud samo právní odvětví vymezuje statut subjektu na obecně pojaté ústavní formulaci.

Pokud se jedná o případné státní orgány, tak se obě subjektivity doplňují, protože způsobilost k ústavněprávním úkonům se chápe jako pravomoc nebo působnost předepsaná ústavními normami či může vystupovat v procesních vztazích ústavního práva. Jako příklad mohu uvést procesní vztahy podle jednacího řádu Parlamentu, procesní vztahy volebního charakteru, řízení před Ústavním soudem a také vztahy mezi Senátem a Poslaneckou sněmovnou.

I způsobilost k ústavněprávnímu jednání může být spojována z nějaké ústavní podmínky a není nutná identita se skutečností samotné ústavněprávní existence. Tím se dokazuje, že nemusí být způsobilost vázána jen na fyzickou osobu, ale je to častější. Když subjekty ústavního práva poruší ústavní normu v souvislosti s jejich vztahy, mohou být sankcionovány. Nesou svoji odpovědnost za protiprávní jednání. Mají teda tzv. delikttní ústavněprávní způsobilost, způsobilost k možnému porušení ústavních norem.⁵⁵

Klasifikace subjektů podle ústavy:

„Po shrnutí můžeme dojít k závěru, že subjekty ústavního práva lze dělit:

a) formy seskupení osob

- obecného, neurčitého charakteru mnohdy územně organizované jako lid, národ, národnost, etnická skupina, vyšší samosprávný celek, obec apod.

- konkrétního, určitého charakteru jako politická strana, občanské sdružení, petiční výbor, volič, soudce apod.

b) orgány veřejné moci, a to:

- kolegiální (včetně jejich orgánů) – například vláda a její předseda, výbor komory Parlamentu,

- monokratické (prezident, veřejný ochránce práv),

- jiné (například senát soudu),

c) orgány samosprávy

⁵⁵ Klíma, Karel. Ústavní právo. 3. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk s.r.o. 2006. s. 38.

- orgány územní samosprávy (například krajské zastupitelstvo, obecní zastupitelstvo),

- akademická obec a její orgány (podle zákona o vysokých školách), statutární orgán,

d) fyzická či právnická osoba (s přímou či zprostředkovatelskou ústavněprávní subjektivitou, dle rozbor výše – například politická strana registrovaná podle zákona o politických stranách).⁵⁶

Ústavněprávní vztahy lze definovat jako právní vztahy, které jsou založeny ústavněprávními nebo jinými normami práva. Naplňují činnost subjektů založených ústavněprávními normami při realizaci předmětu ústavy, především při zakládání veřejně-mocenských vztahů.

8.2.1. Zvláštnosti ústavněprávní úpravy

Mezi zvláštnosti ústavněprávní úpravy patří působení pomocí ústavněprávních norem, zformovaných do ústavněprávních institutů. Má zvláštní právní vliv a působení na společenské vztahy.

Existuje několik metod, na jejichž základě jsou postaveny ústavněprávní normy:

a) organizace, jež vytváří zamýšlené institucionální systémy,

b) subordinace, jež působí na základě mocenskoimperativních principech, příkazech a zákazech,

c) kooperace, jež působení systému zakládá stanovením určitých vzájemných vztahů,

d) určení právní subjektivity a statutu, jež znamená vytvoření základů mocenských orgánů a právního statutu fyzické osoby.⁵⁷

8.3. Moderní ústavnost a ústava

Pojem ústava měla mnoho významů již od roku, které znamenají schopnost „zřizovat“ nebo „formovat“. Z počátku byla nazývána, jako „základní zákon“, který popisoval právní normy. S postupem času, v období, kdy začaly demokratické revoluce, vznikala i moderní ústavnost. Základem se staly deklarace, právní akty, ústavy a rozhodnutí ústavních soudů. Nová politická autorita ustanovuje politické a právní principy nových zřízení. Poté se rozšiřuje užívání pojmu „ústava“ jako aktu vymezujícího základy zřízení státu

⁵⁶ Klíma, Karel. Ústavní právo. 3. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006., s. 40.

⁵⁷ Klíma, Karel. Ústavní právo. 3. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk s.r.o., 2006. s. 41.

a nese si svůj název dodnes ve většině světových lidských kulturách. Prvotní ústavy byly brány jako akt, snažící se o omezení monarchické moci. Cílem bylo znemožnit navrácení absolutismu a zakotvit rovnováhu mezi danými mocemi. Zakotvení práv občanských do ústavy mělo svůj individuální vývoj. Bylo také nutné dodržování a respektování tohoto systému a to bylo vynucováno právními normami. Další podmínkou fungování byla existence ústavy na demokratických systémech. Z toho vyplývá pluralita mocí a názorů. V moderní ústavě veřejná moc chrání demokracii i občana a slučuje postupný vývoj ústavních principů do „moderní ústavy“.

Základ postavila na demokraticky psaných ústavách i v zásadě nepsaných ústavních systémech. Jako tradiční principy ústavnosti chápeme svobodu jednotlivce, rovnoprávnost občanů, politický pluralismus, dělbu moci, soudcovskou nezávislost a jiné.⁵⁸

8.4. Ústava jako projev suverenity

Historický vývoj práva i státu dokazuje, že moderní státnost svým vznikem i postupnými změnami často přijímá úpravy ústavy.

Je složité a často nereálné přesně určit vznik států, především v dřívějších dobách. Dnes ovšem lze přesněji stanovit ústavní veřejnoprávní formu státu, a tím i jeho reálný vznik.

K tomuto zjištění nám pomůže i fakt, že současný svět je určitým globálním systémem jednotek, jejichž forma je uznána mezinárodním právem, které je schváleno mezinárodním společenstvím.

Podle mezinárodního uznání vyjadřujeme, o jakou identitu jednotky jde a která se může nadále chovat jako suverénní stát. Z toho vyplývá, že stát má svoji vnější formu (federace, unitární stát, konfederace). Další změny jsou možné ve spojení s globálním systémem jako rozlučování konfederací (SSSR), propojování jednotek. Jako příklad mohu uvést unifikaci Německa a další chody uvnitř jednotlivých režimů. Změnou byly různé formy vlády nebo autonomizace území. „Nejnovější je pak rozdělení původní federace Srbské republiky a Černé hory a to na principu referenda.“

Stát můžeme chápat ve dvojím smyslu. Za prvé jako nově vytvořený suverénní subjekt mezinárodního práva. V druhém pojetí jako pozměněnou formu už existujícího subjektu. Tyto změny vedly ke zlepšení globálního

⁵⁸ Klíma, Karel. Ústavní právo. 4.rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk (LINDE), 2010. s. 50.

složení ve světě. Mezinárodní společenství je kvalifikovalo podle známých zásad.

To vše zajisté záviselo na tom, jaký byl ve státě charakter režimu. Ten buď připouštěl chod demokratických ústavních institucí či naopak. Postupně se musíme všimnout změn ve formách státu. S tím souvisí i změny ústavního systému.

Z pohledu státovědy můžeme poměry vývoje právní formy rozdělit podle působení na ústavní systém:

- a) vznik zcela nového státu jako subjektu mezinárodního práva,
- b) rozdělení do této doby federativního státu,
- c) oddělení části od dosud federativního státu,
- d) oddělení části od dosud unitárního státu,
- e) sjednocení dvou nebo více existujících států do federativního nebo unitárního státu.⁵⁹

⁵⁹ Klíma, Karel. Ústavní právo. 4. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk (LINDE), 2010. s. 50-51.

9. ÚSTAVA V ČR

9.1. Ústava jako základní zákon

Ústava je doktrínou (naukou) ústavního práva. Je považována za základní zákon. Hlavně v oblasti středoevropské. V německé ústavě je to přímo zakotveno ve svém záhlaví. Ústava je vrcholem soustavy právních norem. Upravuje také principy postavení občana a strukturu státní moci.⁶⁰

V Ústavě ČR (ústavní zákon č. 1/1993 Sb. Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů), je zakotveno, že lid je zdrojem veškeré státní moci, kterou vykonává prostřednictvím orgánů moci zákonodárné, výkonné a soudní.⁶¹

Dokument Ústavy ČR je umístěn na prvním místě ústavního pořádku České republiky. Formálně se Ústava ČR skládá z osmi Hlav členěných do 113 článků. Zabývá se základními principy státní, politické a ústavní moci. Tato moc se dělí na zákonodárnou, výkonnou a soudní. Dále upravuje Nejvyšší kontrolní úřad (Hlava pátá), Českou národní radu (Hlava šestá) a Územní samosprávu (Hlava sedmá). V závěrečných hlavách je pak zakotvena kontinuita státní moci.⁶²

9.1.1. Moc výkonná

Moc výkonná je zakotvena v Ústavě ČR v hlavě třetí. Tuto moc vykonávají tři orgány v systému dělby moci. Těmito třemi orgány jsou prezident republiky, vláda a státní zastupitelství a neexistuje mezi nimi hierarchie. V rámci moci výkonné fungují určité vztahy dělby moci a vzájemná konkurence. Státní zastupitelství není orgánem státní správy, tím se jeho zařazení do systému stává trochu problematické.⁶³

Prezident

Ústava ČR vymezuje Prezidenta České republiky jako Hlavu státu v čl. 54. Konkrétní pravomoci více konkretizuje až čl. 63 odst. 1 písmeno a.

⁶⁰ Klíma, Karel. Ústavní právo. 3. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk s.r.o., 2006. s. 67.

⁶¹ Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky.

⁶² Klíma, Karel. Ústavní právo. 3. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk s.r.o., 2006. s. 167.

⁶³ Klíma, Karel a kolektiv. Encyklopedie ústavního práva. Praha: ASPI, 2007. s. 36.

Prezident ČR má funkci reprezentativní.⁶⁴ Dále jednání a rozhodování navenek státu. To vše souvisí s řadou symbolických, ceremoniálních a jiných norem zvyklostí, které jsou užívány v praxi se styky s jinými státy.⁶⁵

Vláda

Vláda je kolektivním orgánem odpovědným Poslanecké sněmovně. Ústava ČR neobsahuje věcnou působnost vlády. Z toho vyplývá, že vláda má všeobecnou věcnou působnost, pokud není jinak výslovně uvedeno. V její pravomoci je vydávat nařízení jako druhotný právní předpis.

V ústavní úpravě jsou podrobná ustanovení týkající se konstituování vlád, vztahů k Poslanecké sněmovně a případy, kdy je možné vládu odvolat. Vláda je zakotvena v čl. 67 až čl. 80 zákona č. 1/1993 Sb., Ústavy ČR.⁶⁶

9.1.2. Moc zákonodárná

Mocí zákonodárnou v České republice je pověřen Parlament. Ten se skládá ze dvou komor – Poslanecké sněmovny a Senátu. V Ústavě ČR je moc zákonodárná zakotvena v Hlavě druhé.⁶⁷

9.2. Referendum

Referendum je prostředek přímé demokracie založené na hlasování voličů. Má charakter konkrétního rozhodnutí o dané otázce. Prostřednictvím něho se přijímá rozhodnutí (decizní rozhodnutí). Rozhodnutí obyvatelstva, které má doporučující charakter, nazýváme konzultativní.

Referendum může mít celostátní charakter nebo místní (rozhodování v otázkách samosprávného charakteru).

Různorodost referendárních otázek, které země využívají vychází z ústavní praxe. Proto se dají dělit do několika typových problémů:

- referendum týkající se plné nebo částečné změny ústavy
- referendum k vyjádření důvěry orgánu či funkcionáři
- referendum k řešení sporů rozporů mezi ústavními orgány
- referendum k významným mezinárodněprávním otázkám

⁶⁴ Zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, Hlava třetí – čl. 54.

⁶⁵ Klíma, Karel a kolektiv. Encyklopedie ústavního práva. Praha: ASPI, 2007. s. 58.

⁶⁶ Zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, Hlava třetí – čl. 67 – čl. 80.

⁶⁷ Tamtéž., Hlava druhá – čl. 15 a následující.

Pokud by v referendu přistoupení České republiky do Evropské unie nebylo schváleno podle článku 2, může návrh na vyhlášení referenda v téže věci podat vláda či společně nejméně dvě pětiny senátorů. (čl. 3). Tento návrh se podává Prezidentovi ČR.

Přistoupení České republiky k Evropské unii je v referendu schváleno, odpověděla-li na otázku pro referendum kladně nadpoloviční většina hlasujících. (čl. 5).⁶⁸

I když evropské ústavy používají pojem „referendum“, není jistý jeho obsah. Přesvědčit se o tom můžeme například v ústavách Řecka, Polska, Slovenska, Francie atd. Často se nachází v ústavách cizích zemí pojetí „celonárodní hlasování“. To je například u ústav Rakouska, Maďarska a Lotyšska. Tzv. „dotázání se lidu“ se vyskytuje v Německu a Rakousku. Povinné je referendum ve Švýcarsku.⁶⁹

9.2.1. Dilema referenda v zastupitelské demokracii

V demokratických státech je přístup k referendu různorodý v otázce jeho výhodnosti v systému demokracie. Kvůli síle jeho legitimacy „odebírá“ parlamentu část jeho rozhodovacích pravomocí. Tím „zmenšuje“ věcné rozhodování Parlamentu skládajícího se z politických stran a vzniká paralelní systém věcného rozhodování.

Výsledky referenda jsou často formulovány jako vyhlášení výsledků voleb danými orgány. Na základě tohoto hlasování se stává platnou ústava, zákon a další akty. Výsledkem konzultativního referenda se stává činnost orgánů státu a na tomto základě jsou schvalovány zákony nebo vydávány jiné akty výkonné moci.⁷⁰

9.2.2. Dilema v soutěžní demokracii

Aktuální otázkou je, jakým způsobem zastupitelské orgány vyjadřují „vůli lidu“. Tyto otázky ohledně zájmů lidu totiž nejsou v předem daném vzoru. Soutěžní demokracie proto musí vycházet z kompromisu spojit různé zájmy. Orgány zastupitelské demokracie musí proto zaujímat rozhodující místo mezi orgány státu.

⁶⁸ Ústavní zákon č. 515/2002 Sb., o referendu o přistoupení České republiky k Evropské unii

⁶⁹ Klíma, Karel a kolektiv. Státověda. 2. doplněné vydání. Plzeň: LINDE, 2011. s. 138.

⁷⁰ Klíma, Karel a kolektiv. Státověda. 2. doplněné vydání. Plzeň: LINDE, 2011. s. 139.

Výhodou zastupitelské moci se stává to, že otázky rozhodují na základě kolegiálního hlasování. Existuje zde princip většiny, který chrání jakékoliv početní menšiny.⁷¹

Ústavní zákon o referendu je zakotven v článku č.515/2002 Sb., o referendu o přistoupení České republiky k Evropské unii a o změně ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších ústavních zákonů. V prvním článku je ustaveno, že jen referendem se dá rozhodnout o přistoupení České republiky do Evropské unie. Právo hlasovat v referendu má každý občan České republiky, který dosáhl věku 18 let (čl.1 odst. 3). Referendum a výsledek referenda vyhláší Prezident ČR obdobným způsobem, jakým se vyhláší zákon. (čl. 1 odst. 4). Prezident republiky vyhlásí referendum do 30 dnů od podpisu smlouvy o přistoupení České republiky k Evropské unii, tak aby se konalo ve lhůtě počínající třicátým dnem a končící šedesátým dnem od vyhlášení. (čl. 2)

9.2.3. Referendum o vstupu do Evropské unie

Část politické reprezentace byla proti zavedení institutů přímé demokracie. S tím souvisela obava z obecné formulace referenda. Nakonec byl přijat ústavní zákon č. 515/2002 Sb., o referendu o přistoupení České republiky k Evropské unii a o změně ústavního zákona č.1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších ústavních zákonů. Tento zákon se stal obsahem ústavy jako jednorázová úprava ve vztahu k tomuto referendu. V současnosti je tato úprava bez reálného uplatnění a zastaralá.⁷²

9.3. Vývoj koncepce suverenity a ústavnost v Evropské unii

„Ústava je produktem evropské kultury.“ Základním principem je humanismus. Středem pozornosti se stává člověk a jeho potřeby. Tyto humanistické principy se vyskytly již v prvotních ústavách, jako právní a morální potřeba ve vztahu k občanům.

Nejdůležitější z etap rozvoje humanismu byla teorie přirozených práv. Ta jsou nezczizitelná. Dnešní ústavní úprava práva na život, se týká i života počatého. Jako pokračující humanistickou tradicí, můžeme brát zákaz trestu smrti. Princip svobody a rovnosti zaujímal první místo v Deklaraci práv

⁷¹ Klíma, Karel a kolektiv. Státověda. 2. přepracované vydání. Plzeň: LINDE, 2011. s. 140.

⁷² Šimíček, Vojtěch a kolektiv. Ústava České republiky. Praha: LINDE, 2010. s. 1163.

člověka a občana v roce 1789. Tento princip byl zakotven ve většině prvních ústav jako rovnoprávný, nezávisle na pohlaví, věku, majetkovém statusu nebo národní příslušnosti. Ústava je „produktem“ národní kultury.⁷³

9.4. Pohled na suverenitu z hlediska Ústavního soudu ČR

Pohled na pojem suverenitu státu poskytuje i český Ústavní soud a to v nálezu týkajícího se prvotního přezkumu Lisabonské smlouvy.

Zde měl ústavní soud jednu z prvních příležitostí vyslovit svůj názor k suverenitě státu z hlediska jejího členství v EU, Smlouvou o přistoupení České republiky do Evropské unie. Ústavní soud prohlásil, že „svrchovanost státu je tradičně chápána jako nejvyšší a výlučná moc na státním území a stát je nezávislý v mezinárodních vztazích.“ Suverénní stát má „volnost k vlastnímu sebeomezování právním řádem nebo svobodně přijatými mezinárodními závazky.“ Z toho vyplývá, že stát převede své kompetence na další subjekt na základě své vůle. To je projevem jeho úplné svrchovanosti. Překonává se tím tradiční pojem suverenity.

Ústavní soud upozornil na suverenitu státu nikoliv jen z pohledu právního, ale i z pohledu geopolitického.

Jestliže by se jednalo o námitky proti ztrátě suverenity České republiky, podle Ústavního soudu ČR „suverenita státu není v moderním demokratickém státě účelem sama o sobě, tedy izolovaně, nýbrž je prostředkem k naplnění základních hodnot, na kterých konstrukce demokratického právního státu stojí.“⁷⁴

⁷³ Klíma, Karel. Ústavní právo. 3. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk s.r.o., 2006. s. 138.

⁷⁴ <http://www.concourt.cz/clanek /2145>.

10. DEMOKRACIE A ÚSTAVNOST VE SVĚTĚ

Demokracie patří mezi nejvyužívanější prostředek k řízení státu. Proto je většina států řízená právě tímto způsobem, v Evropě především. Pojem demokracie je spojován s kladným významem, proto je toho také občas zneužíváno.

Například u voleb, které se sice vykonávají formálním způsobem, ale jsou kontrolovány z povzdálí vládnoucí třídou, jsou to státy autoritářské. Oproti západní oblasti, kde je demokracie liberální a jen ta zajišťuje svobodnou politickou soutěž, svobodu občanů a neomezené vytváření svobodného myšlení. Toto je možné jen u malého počtu států ve světě.

Suverenita není ve všech státech stejná, ale může se odlišovat. Například ve Velké Británii se nachází pojem suverenita parlamentu, ale nemá to nic společného s tím, že by parlament byl suverénem v tomto státě. Jde o to, že po formální stránce je panovník suverénem tohoto státu, ale v realitě je suverénem lid ve shodě s principy demokracie. Ve Velké Británii parlament není limitován ve své zákonodárné pravomoci a tím jsou mu podřazeny zbylé složky státní moci. Toto stanovisko je v rozporu s principem soudní kontroly ústavnosti. Ta se ve Velké Británii příliš nevyskytuje.

Dále existuje suverenita ve federacích. Zde se řeší problematika spojená s tím, jestli jsou suverénní jednotlivé členské státy nebo federace jako celková. V tomto typu suverenity se hledí na to, že jednotlivé členské státy předají díl vlastní suverenity na federaci pomocí smlouvy. To je známo u federací vzniklých zdola, tj. ucelením předtím nezávislých států, jako jsou dnes USA. Pokud ale došlo k ucelení shora, které je například v SRN, moc federace je omezena ústavním zakotvením daných oprávnění pro určité jednotlivě vymezené členské státy. Pochopitelně se princip rozdělení suverenity týká i tohoto státu.

Ve federacích se státní suverenita vertikálně rozděluje tak, že členské jednotky nahrazují určitou část pravomoci, a tím přenášejí část suverenity na společný stát, který tvoří suverénní komplex navenek. V podobném smyslu je to také u vnitrostátní politické suverenity, ve které obyvatelstvo může přetrvat ve dvojí roli. Má možnost volit parlament národní nebo federální.

V posledních letech se objevuje stále častěji pojem tzv. eroze tradiční suverenity. Je spojována s teoriemi, které ovlivňují mnoho okolností. Mezi

tyto okolnosti zařazujeme změnu nositelů suverenity, sebeurčování národů, práva menšin, vzestup lidských práv, ekonomická integrace, vzestup nadnárodních organizací, vědecko-technická revoluce, zákonitosti mocenské rovnováhy, struktura světového politického systému, mezinárodní právo, změna ideologií, bezpečnostní otázky a globalizace. Toto vše je ohroženo díky snahám konkurentů, kteří se snaží získat suverenitu státní moci. Těmito ohrožovateli jsou zločinecké organizace, nadnárodní korporace, média, teroristické skupiny nebo náboženská hnutí. Pro tyto subjekty bývá příznačné, že právo pro ně není podstatně důležité a svoji moc prokazují konkrétním působením. Tím je oslabován vliv státu a jeho mocenského monopolu a někteří se již neobrací na stát se svými základními požadavky, ale bohužel na druhé subjekty, které ovládají faktickou vlivnou moc. Ale ne vždy se to stává v rozporu se státem, existuje s tím spojený pojem privatizace veřejné moci. To znamená, že stát může předávat některé zvyklosti, které jsou součástí suverenity nebo výkonu státní moci na soukromé subjekty. Jako příklad můžeme uvést soukromé bezpečnostní služby ve válečných operacích.

10.1. Ústavní pořádek v Německu

10.1.1. Obecná charakteristika

Základní zákon Spolkové republiky Německo vznikl veřejným zasedáním Parlamentní rady. Stalo se tak 23. května 1949 v Bonnu n. Rýnem. Bylo konstatováno, že 8. května roku 1949 bude přijat Základní zákon. To vše bylo zakotveno v článku 145 odstavci 3 a zveřejněno ve Spolkové sbírce zákonů nazvané Bundesgesetzblatt.⁷⁵

Základním zákonem německého státu je Grundgesetz, který je chápán jako tzv. Německá ústava. V jejíchž člancích se můžeme dočíst o právní charakteristice německého státu. Spolková republika Německá je demokratický a sociální spolkový stát, jehož státní moc vychází z lidu. Moc je rozdělena na výkonnou, zákonodárnou a soudní. Vykonávána je formou voleb. Zákonodárná moc je založena ústavním pořádkem, výkonná a moc soudní závisí na zákoně a právu.

Základ této Ústavy Německé republiky následuje tradice německých ústavních dějin. Výjimku tvoří období od roku 1933 do 1945. Jinak Německo

⁷⁵ Klokočka DrSc, Prof. JUDr. Vladimír. Wagnerová, Eliška. Ústavy států Evropské unie. 1.díl. Praha: LINDE, 2004. s. 230.

mělo vždy formu spojených států. Je známo svojí federativní strukturou a je tvořeno nezávislými spolkovými zeměmi a to jsou: Severní Porýní-Vestfálsko, Bavorsko, Bádensko-Württembersko, Dolní Sasko, Hesensko, Sasko, Porýní-Falc, Berlín, Sasko, Anhaltsko, Durynsko, Braniborsko, Šlesvicko, Holštýnsko, Meklenbursko-Přední Pomořansko, Hamburk, Sársko, Brémy.

Jestliže nejsou schopny některé spolkové země plnit své funkce, mohou být rozčleněny. Podmínkou je však respektování krajské jednoty. Dále také musí být dodržena historická a kulturní souvislost, hospodářská účelnost a regionální uspořádání. Pokud dojde k novému členění, nastane tato změna prostřednictvím spolkového zákona a ke schválení je zapotřebí referendum ve spolkových zemích. Hlavním městem a především sídlem nejvyšších orgánů je Berlín.

V článku 20 odst. 1 GG je zakotven princip spolkového státu, který je pro svoje rozsáhlé podrobné ustanovení shrnutím celé úpravy.

Spolková republika Německo je demokratický a sociálně spolkový stát. Jeho veškerá moc vychází z lidu. Tento lid ji vykonává svým hlasováním ve volbách. Vše je zakotveno ústavním řádem (čl. 20 odst. 3) a pokud by někdo chtěl porušit nebo odstranit tento řád, každý Němec má právo odporu.⁷⁶

10.1.2. Moc zákonodárná

V článku 70. odst. 1 GG najdeme odkaz, že k legislativě jsou oprávněny pouze spolkové země a legislativní kompetence jsou vyjmenovány přesně a výstižně. Základní zákon dělíme na čtyři různé typy legislativního oprávnění. A to:

- a) výlučnou zákonodárnou pravomoc spolku ausschliessliche Gesetzgebung, který je ustanoven v čl. 71 GG,
- b) společnou zákonodárnou pravomoc spolku zemí konkurrierende Gesetzgebung v čl. 72 GG,
- c) zákonodárnou pravomoc spolku při níž spolek rámcově vymezí zásady právní ústavy určité oblasti Rahmengesetzgebung v čl. 75 GG,
- d) zákonodárnou pravomoc spolku, při níž spolek vymezí zásady právní úpravy určité oblasti Grundsatzgesetzgebung v čl. 109 odst. 3 GG

⁷⁶ Klokočka DrSc, Prof. JUDr. Vladimír. Wagnerová, Eliška. Ústavy států Evropské unie, 1. díl. Praha: LINDE, 2004. s. 232.

10.1.3. Moc výkonná

Výkon správy a legislativa je rozdělen mezi spolkové země. „, Spolkové země provádějí spolkové zákony jako vlastní záležitosti, pokud Základní zákon neurčí nebo nepřipustí něco jiného.“⁷⁷

10.1.4. Moc soudní

Moc soudní je složena ze Spolkového ústavního soudu, spolkovými soudy a soudy zemskými (čl. 92 GG). Soudnictví je založeno na nezávislosti soudců (čl. 97 GG), které mají povinnost rozhodovat spory. Kromě Spolkového ústavního soudu a pěti nejvyšších spolkových soudních dvorů nařizuje základní zákon pro soudnictví základní pravomoci spolkových zemí.

Mezi zemské soudy ve věcech civilních patří Obvodový soud, Zemský soud, Vrchní zemský soud. Trestní věci řeší Zemský soud, Vrchní zemský soud. Správní věci náleží správnímu soudu, vrchní správní soud. Dále existuje pracovní soud pro pracovní náležitosti a finanční soud ve věcech finančních. K nejvyšším soudním orgánům patří Spolkový ústavní soud, vykonává soudní pravomoci.⁷⁸

10.1.5. Celková charakteristika německé ústavnosti

Spolková republika Německo je vytvořena parlamentní formou vlády jako federativní forma státu. Tato vláda je odpovědná jen Spolkovému sněmu. Je to sbor s nejvyšší a zákonodárnou pravomocí. Jedná podle svého vlastního řádu. A v pravomoci má díky svobodným a rovným volbám další funkci, což je legitimní zastupování lidu. Členové jsou voleni v přímých, všeobecných, svobodných, rovných a tajných volbách a to na období čtyř let. Konec volebního období nastane, ihned po setkání nového Spolkového sněmu.⁷⁹ Aktivní i pasivní právo mají v SRN od osmnácti let.

Poslanci jsou voleni podle personalizovaného práva poměrným zastoupením. „Jednu polovinu tvoří „seznam“ stranických kandidátů pro volby do Spolkového sněmu“ (Landesliste). Druhou podle „volebního okrsku“. To znamená mandát, kterého dosáhne stranický kandidát ve volbách přímých (Wahlkreis – Direktmandat). Spolkový sněm disponuje s funkcí volební

⁷⁷ Klíma, Karel a kolektiv. Encyklopedie ústavního práva. Praha: ASPI, 2007. s. 372.

⁷⁸ Klíma, Karel a kolektiv. Encyklopedie. Praha: ASPI, 2007. s. 373.

⁷⁹ Klokočka DrSc, Prof. JUDr. Vladimír. Wagnerová, Eliška. Ústavy států Evropské unie, 1. díl. Praha: ASPI, 2004. s. 246.

a kontrolní.⁸⁰ Na prezidenta se vztahuje monistický parlamentarismus, což znamená, že má omezené pravomoci. Symbolizuje ústavnost.⁸¹

Parlament zastupuje Spolkový sněm, který se řídí samostatným jednacím řádem. Parlament je jednokomorový. Druhou komoru tvoří Spolková rada. Ta ovšem zastupitelský charakter nemá, protože jsou zde členové zemských vlád, které své členy delegují do Spolkové rady. Je tzv. orgánem spolku, ale není orgánem spolkových zemí. (čl. 50 GG). Označuje se jako federativní ústavní orgán. SRN. Členů je zde šedesát devět (od roku 1990). Ti mají oprávnění k hlasování. Počet členů závisí na počtu obyvatel určité spolkové země. Mandát poslance je nezávislý. Ovšem mandát Spolkové rady je imperativní. To znamená, že hlasy nepřisluší jednotlivým členům, ale jen spolkové zemi. Spolková rada si své orgány ustanovuje sama, díky svému vlastnímu jednacímu řádu. Mezi tyto orgány patří plénum, místopředsedové, předseda, předsednictvo, výbory spolkové rady, Evropská komora, Stálá rada, zapisovatele, sekretariát, ředitel Spolkové rady. Úkoly spolkové rady činí zákonodárnou iniciativu a rozhodovací činnost v oblasti zákonů. Jako jsou stanoviska k návrhům zákonů spolkové vlády, rozhodování o spolkových zákonech, které žádají souhlas Spolkové rady. Z toho vyplývá absolutní veto. Může podávat i odpor při schvalování zákonů (suspensivní veto).⁸²

Vláda SRN funguje na kancléřském principu. V čele je spolkový kancléř, který má veškerou zodpovědnost a snaží se o správný chod politiky. Volen je Spolkovým sněmem na návrh spolkového prezidenta. Ministři mají svůj samostatný resort a vedou ho na vlastní odpovědnost. To vše se řídí podle politického směru kancléře. Vzhledem k důležitosti postavení kancléře ve spolkové vládě se často také vyskytuje pojem tzv. kancléřská demokracie.

Spolkový ústavní soud spadá pod nejvyšší ústavní orgány. Jeho pravomoci podrobněji nalezneme v Zákoně o Spolkovém ústavním soudu.

Svým postavením zcela mimo moc zákonodárnou, výkonnou a soudní má své postavení prezident. Má nižší pravomoci než kancléř, který zastupuje i výkon reprezentace státu. Tím se prezident SRN dostává do nejslabší pozice s nejmenšími pravomocemi vůči jiným „hlavám dnešních států.“ Možnost stát se prezidentem má každý Němec. Musí ovšem splňovat určitá kritéria a to jsou

⁸⁰ Klíma, Karel a kolektiv. Encyklopedie ústavního práva. Praha: ASPI, 2007. s. 380.

⁸¹ Tamtéž., str. 383.

⁸² Klíma, Karel. Encyklopedie ústavního práva. Praha: ASPI, 2007. s. 381.

dispozice volebního práva, minimální věk čtyřicet let. (čl. 54). „Spolkový prezident nesmí být členem vlády ani zákonodárného sboru Spolku některé země.“(čl. 55).⁸³

Existuje i tzv. Smlouva o závěrečné zprávě o Německu, také nazývána „smlouva dvou plus čtyř“.⁸⁴

10.2. Ústavní pořádek v Rakousku

Rakousko je spolkovým státem, pro který je charakteristické rozčlenění funkcí států mezi členské státy (spolkové země) a stát – spolek. Spolkové země přidělené pravomoci řeší vlastními zákony, tzv. autonomně. Mezi spolkem a spolkovými zeměmi panuje rovnocennost, která vychází z téhož principu. To naznačuje fakt, že mezi zákony spolku a spolkových zemí neplatí zásada „spolkové právo ruší právo zemské“. Rozhoduje o tom Ústavní soudní dvůr.⁸⁵

Rakousko je republikou demokratickou a její moc vychází z lidu. Je spolkovým státem. Tento stát tvoří Burgenland, Korutany, Dolní Rakousko, Horní Rakousko, Salcburk, Štýrsko, Tyrolsko, Vorarlberg, Vídeň. (čl. 2).⁸⁶ Navenek v mezinárodněprávním významu se reprezentuje jako jednotný stát a to Rakouská republika.

Pro spolkové země je charakteristické vytvoření vlastní ústavy. Tím vzniká spolkové a ústavní právo. Spolková ústava ale do jistého rozsahu stanovuje základní rysy Zemských ústav. (4. oddíl B-VG). Tyto dvě ústavy si nesmějí odporovat (čl. 9 odst. 1 B-VG). Spolkové země se řídí uvnitř relativní ústavní autonomií. Spolková ústava je rozdělena podle státních funkcí a to na čtyři základní typy:

- legislativa a exekutiva záležitostí spolku,
- legislativa záležitostí spolku, exekutiva záležitostí spolkové země,
- zákonodárná pravomoc spolku, při níž spolek vymezí zásady právní úpravy určité oblasti, a zákonodárná pravomoc spolkové země, při níž spolková země provádí právní úpravu určité oblasti, exekutiva záležitostí spolkové země,

⁸³ Klokočka, DrSc, Prof. JUDr. Vladimír. Wagnerová, Eliška. Ústavy států Evropské unie, 1. díl. Praha: LINDE, 2004. s. 250.

⁸⁴ Klokočka, DrSc, Prof. JUDr. Vladimír. Wagnerová, Eliška. Ústavy států Evropské unie, 1. díl. Praha: LINDE, 2004., s. 290.

⁸⁵ Klíma, Karel a kolektiv. Encyklopedie ústavního práva. Praha: ASPI, 2007. s. 505.

⁸⁶ Klokočka DrSc, Prof. JUDr. Vladimír. Wagnerová, Eliška. Ústavy států Evropské unie, 1. díl. Praha: LINDE, 2004. s. 419.

- legislativa a exekutiva záležitostí spolkové země.⁸⁷

10.2.1. Moc výkonná a moc zákonodárná

„Legislativa a exekutiva záležitostí spolku“

Kompetence spolků v oblasti legislativy a exekutivy (čl. 10 odst. 1 B-VG spolu s článkem čl. 11 a 12 B-VG) zaručují, že zákonodárná moc se nachází na spolkové úrovni (centralistický obsah rakouského spolkového státu).

„Legislativa záležitostí spolku, exekutiva záležitostí spolkové země“

Tuto problematiku nalezneme v článku 11 B-VG. Jedná se především o oblast státního občanství, profesního zastoupení, bydlení, životního prostředí atd.

„Zákonodárná pravomoc spolku, při níž spolek vymezí zásady právní úpravy určité oblasti, a zákonodárná pravomoc spolkové země, při níž spolková země provádí právní úpravu určité oblasti, exekutiva záležitostí spolkové země.“

Zajímá se o oblasti pomoci chudým, pozemkovou a půdní reformu, zaměstnanecké právo. „Zákony stanovující právní zásady musí být řádně označeny (čl. 12 odst. 4 B-VG) jinak jsou protiústavními. I spolková země má pravomoc ke stanovení právní zásady.⁸⁸

Legislativa a exekutiva záležitostí spolkové země

Myšlenka spolkového státu odpovídá pokud nejsou kompetence spolkové země stanoveny taxativně, ale zahrnuty pod generální klauzuli. (čl. 15 B-VG). „Z této klauzule plyne federalistické výkladové pravidlo, že v pochybnostech je předpokládána kompetence spolkové země.“⁸⁹

10.2.2. Orgány

Spolková rada

Nástrojem pro spolupůsobení spolkových zemí při zákonodárství a výkonné moci spolku je Spolková rada. Je to spolkový orgán v zastoupení spolkových zemí. Je druhou komorou spolkového zákonodárství. Jednou z jeho kompetencí je suspenzivní veto vůči usnesením Národní rady o přijetí zákona. Druhým je veto absolutní. Veškerá usnesení zemského sněmu o přijetí zákona

⁸⁷ Klíma, Karel a kolektiv. Encyklopedie ústavního práva. Praha: ASPI, 2007. s. 506.

⁸⁸ Klíma, Karel a kolektiv. Encyklopedie ústavního práva. Praha: ASPI, 2007. s. 507.

⁸⁹ Klíma, Karel a kolektiv. Encyklopedie ústavního práva. Praha: ASPI, 2007. s. 507.

jsou řečena Úřadu spolkového kancléře. Pokud je něco v nepořádku spolková vláda může podat námitku, kterou musí odůvodnit. Jsou to orgány a úřady, které jsou pověřeny výkonou mocí. (čl. 102 odst. 2 B-VG).

Dalším spolkovým orgánem je „nepřímá zemská správa.“ Úkoly, které podle čl. 10 B-VG spadají do spolkové exekutivy zajišťují orgány spolkových zemí.⁹⁰

Hlavním orgánem rakouské demokracie jsou přímo volená lidová zastoupení – Národní rada a zemské sněmy. Prezident je volen lidem v přímých tajných volbách a má značné pravomoci. „Rakousko je parlamentní vládní systém s prezidentským prvkem.“

Podle zákona mohou svobodně vznikat a působit politické strany, které přijaly, zveřejnily a uložily stanovy u ministerstva vnitra. Volební strana je skupina, která se účastní voleb pod určitým názvem.

Na politickém dění se podílí také zákonná profesní zájmová zastoupení (komory) a spolky. Zákonodárnými parlamenty (sbory) jsou Národní rada a zemské sněmy. Pro obojí platí, že jedna země tvoří volební obvod a jsou utvářeny na základě poměrného zastoupení v přímých rovných a tajných volbách. Čtyřleté funkční období Národní rady končí, když se sejde nová Národní rada.

Spolkový prezident svolává každoročně jedno řádné zasedání. Jednotlivé schůze svolává předseda Národní rady. Národní radu lze rozpustit čtyřmi způsoby:

- uplynutím funkčního období
- samorozpuštěním
- rozpuštěním spolkovým prezidentem
- rozpuštění při zamítnutí sesazení spolkového prezidenta z funkce lidovým hlasováním.

Spolková rada stále trvá, při nových volbách se obnovuje. Zemský sněm může být rozpuštěn spolkovým prezidentem se souhlasem spolkové rady.⁹¹

⁹⁰ Klíma, Karel a kolektiv. Encyklopedie ústavního práva. Praha: ASPI, 2007. s. 505.

⁹¹ Klíma, Karel a kolektiv. Encyklopedie ústavního práva. Praha: ASPI, 2007. s. 514.

Moc zákonodárná v Rakousku je vložena do rukou Národní rady současně se Spolkovou radou. Národní rada sídlí v hlavním městě Vídeň. Ale prezident má pravomoc svolat Národní radu i na jiné místo.⁹²

Rakouská ústava B-VG popisuje čtyři základní formy zákonodárných podnětů:

- vládní návrhy (základem jsou návrhy spolkové vlády, ne ministrů. Založeno je to proto na principu jednomyslnosti),
- návrhy členů Národní rady, založeno na návrzích nejméně pěti poslanců národní rady,
- návrhy spolkové rady nebo třetiny členů SR,
- vůle nebo-li přání lidu.

Vydání právního předpisu musí být ohlášeno Komisi v písemné formě. Tím začíná počátek tří měsíční lhůty. Tato lhůta může být ve výjimečných případech i prodloužena na patnáctiměsíční.

O přijetí zákonů může rozhodovat i lid prostřednictvím referenda. Ústava upravuje možnost lidového hlasování o usneseních Národní rady o přijetí zákona v článku 44 odst. 3 B-VG. Jak je v této práci zmíněno, rozeznáváme dva druhy referend. Pokud řešíme významnou celkovou změnu spolkové ústavy, využijeme obligatorní referendum. V případě běžných spolkových zákonů na návrh prosté většiny Národní rady nebo pokud jde o návrh jedné třetiny členů Národní rady použije se referendum fakultativní. Přijetí ústavního zákona musí mít souhlas spolkového prezidenta. Existuje několik teorií, zda může prezident přijetí odmítnout. Já se přikláním k názoru, že ano, pokud by vyhotovení daného zákona bylo protiústavní.

Spolu s vyjádřením prezidenta musí být přítomen podpis kancléře. Vyhlášené zákony jsou kancléřem zveřejněny v tištěné podobě tzv. Sbírcce. Sám zákon stanoví den účinnosti jinak dnem vyhlášení.⁹³

Soudnictví

Soudní moc vychází se Spolku. Soudce jmenuje prezident na návrh vlády nebo příslušný spolkový ministr na základě prezidentova zmocnění. Soudce vyřizuje veškerý úřad spojený se soudními náležitostmi vyplývající ze

⁹² Klíma, Karel a kolektiv. Encyklopedie ústavního práva. Praha: ASPI, 2007. s. 514.

⁹³ Klíma, Karel a kolektiv. Encyklopedie ústavního práva. Praha: ASPI, 2007. s. 516.

zákona. Lid se účastní na výkonu soudní moci prostřednictvím funkce porotců při rozhodování závažných trestů.⁹⁴

Spolkový prezident

Spolkový prezident je volen na základě voleb lidu rovným, přímým a tajným hlasováním. Je hlavou státu.⁹⁵ Nepředstavuje moc výkonnou. Volit prezidenta mohou všichni občané, kteří mají právo volit do Národní rady. Prezidentské volební období skončí:

- uplynutím funkčního období, které je šestileté, může se opakovat nejvýše dvakrát po sobě,
- lidovým hlasováním, pokud většina hlasuje pro sesazení prezidenta (tzv. politickou odpovědnost vůči spolkovému lidu),
- rozhodnutím Ústavního soudního dvora,
- odsouzením pro určité soudně trestní jednání nebo vzdání se úřadu. Hlavní jeho funkcí je reprezentovat stát navenek, uzavírat státní smlouvy, jmenovat nebo odvolávat spolkové kancléře atd. Spolkový prezident je jeden z nejvyšších správních orgánů.⁹⁶

Referendum v Rakousku

V Rakousku lze vypsát referendum: mandatorní, konzultativní a na základě lidové iniciativy. Mandatorní referendum je vypsáno, pokud nejméně jedna třetina Národní rady předloží návrh na revizi ústavy nebo chce-li většina členů Národní rady předložit určitý zákon ke schválení. Mandatorní referendum nelze vyvolat na základě iniciativy. Lidová iniciativa navrhuje změny zákonů. K tomu je nutno shromáždit alespoň 8000 podpisů voličů s rakouským občanstvím.

Ve většině spolkových zemí mají občané právo předkládat návrhy zákonů. Konzultativní referendum může souviset s řízením spolkové země. Všechny spolkové země mají možnost uskutečnit konzultativní referenda k problematice komunální politiky.⁹⁷

⁹⁴ Klokočka DrSc, Prof. JUDr. Vladimír. Wagnerová, Eliška. Ústavy států Evropské unie, 1. díl. Praha: LINDE, 2004. s. 470.

⁹⁵ Klokočka DrSc, Prof. JUDr. Vladimír. Wagnerová, Eliška. Ústavy států Evropské unie, 1. díl. Praha: LINDE, 2004. s. 459.

⁹⁶ Klíma, Karel a kolektiv. Encyklopedie ústavního práva. Praha: ASPI, 2007. s. 518.

⁹⁷ Internetový zdroj: <http://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=20542>

10.3. Ústavní pořádek Slovenské republiky

10.3.1. Zákonodárná a výkonná moc

Ústava Slovenské republiky vznikla v roce 1992. Příprava ústavy byla ovlivněna všeobecně platnými základními demokratickými principy výstavby státu, politických kompromisů a mezinárodních souvislostí. Slovenská republika je svrchovaný, demokratický a právní stát. Státní moc je vykonávána občany, kteří ji vykonávají prostřednictvím svých zvolených zástupců a nebo přímo. „ Každý může konat, co není zákonem zakázané, a nikdo ho nemůže nutit, aby konal něco co zákon neukládá. (čl. 2. odst. 3.).⁹⁸

Referendum je základní formou přímě demokracie. Další formou přímě demokracie je uplatňování petičního práva. Velký význam má zakotvení národního a občanského principu výstavby státu, vzhledem k historickému vývoji Slovenské republiky. Uznává národní a občanský princip výstavby státu. V Ústavě SR jsou zakotvena nejen práva občanů Slovenské republiky, ale

i příslušníků národnostních menšin a etnických skupin. Slovenská republika je jednotným státem s republikánským uspořádáním hlavních ústavních orgánů.

Národní rada je nejvyšší státní orgán. Národní rada i Spolková rada je jednokomorový orgánem. Národní radu zastupuje navenek předseda a má veškerou zodpovědnost při vyhlášení zákonů ve Sbírce zákonů. Výbory Národní rady mají funkci kontrolní a iniciativní.⁹⁹

Mezi orgány Slovenské republiky patří vláda jako nejvyšší orgán výkonné moci. Je kolektivním orgánem, který je složený z předsedy, podpředsedy a ministrů. Dalším orgánem je Ústavní soud Slovenské republiky. Tento orgán chrání slovenskou ústavnost a je zakotven v článku 124 až 140 Ústavy Slovenské republiky. Ústavní soud nemůže započít konání z vlastní iniciativy. Konání musí začít na návrh prezidenta, vlády atd.¹⁰⁰

Dalšími orgány jsou generální prokurátor, veřejný ochránce práv a orgány územní samosprávy.

⁹⁸ Klokočka DrSc, Prof. JUDr. Vladimír. Wagnerová, Eliška. Ústavy států Evropské unie, 2. díl. Praha: LINDE, 2005. s. 241.

⁹⁹ Klíma, Karel a kolektiv. Encyklopedie ústavního práva. Praha: ASPI, 2007. s. 577.

¹⁰⁰ Tamtéž., s. 583.

10.3.2. Prezident

V hlavě páté jsou veškerá ustanovení o Prezidentovi Slovenské republiky. Je součástí výkonné moci. Prezident působí svojí funkcí navenek i dovnitř. Svými rozhodnutími zajišťuje řádný chod ústavních orgánů. Veškerá rozhodnutí naplňuje podle svého uvážení a nikoliv danými příkazy. Jeho postavení vychází z principu dělby moci a z parlamentní formy vlády. Prezidenta volí občané, kteří dovršili osmnácti let a zdržují se na území Slovenské republiky. Kandidáty navrhuje poslanci, kteří získají alespoň 15 000 podpisů. Prezidentem se může stát jen subjekt, který dodržel veškerá pravidla k získání funkce prezidenta. Tato pravidla jsou stejná jako v České republice.¹⁰¹

10.3.3. Referendum v SR

Referendum je zakotveno v oblasti zákonodárné moci. Jedná se o celostátní referendum. Slouží k odvolání prezidenta lidovým hlasováním, ale může se konat i ohledně jiných otázek veřejného zájmu. (čl. 93 odst. 2 Ústavy). Předmětem referenda se nemůže stát rozhodování o základních právech a svobodách, daních a státním rozpočtu. Referendum vyhláší prezident na základě petice s 350 000 podpisy občanů nebo po usnesení Národní rady Slovenské republiky. Může se v této problematice vyskytnout i rozhodnutí Ústavního soudu, pokud zde předloží návrh na rozhodnutí prezident. Referenda se mohou účastnit občané s volebním právem do Národní rady Slovenské republiky. Aby referendum bylo platné, musí se ho zúčastnit nadpoloviční většina voličů. Pokud jsou nějaké stížnosti, rozhoduje o tom Ústavní soud.

Na území obce nebo města se může konat místní referendum. Nebo také na územním samosprávném celku kraje pokud se to týká dané oblasti. Odpovědi na otázky ohledně místního referenda jsou zakotveny v zákonech č. 369/1990 Zb., o obecnom zriadení v zneni nehorších zmien a doplnení a zákon č. 302/ 2001 Z. z. o samospráve vyšších územných celkov v zneni nehorších zmien a doplnení.¹⁰²

¹⁰¹ Svák, Ján. Cibulka, Ľubor. Ústavné právo Slovenskej republiky (osobitá časť). 3. rozšířené vydání. Bratislava: Polygrafické centrum, 2009. s. 635.

¹⁰² Klíma, Karel a kolektiv. Encyklopedie ústavního práva., Praha: ASPI, 2007. s. 579.

11. Aktuální problematika suverenity lidu v České republice

Pojem suverenity lidu nalezneme v Ústavě České republiky v článku 2. odstavci 1. Lid je zdrojem veškeré státní moci, vykonává ji prostřednictvím orgánů moci zákonodárné, výkonné a soudní. V článku 2. odst. 2. Ústavní zákon může stanovit, kdy lid vykonává státní moc přímo. V článku 3. odst. 3. je zakotveno, že státní moc slouží všem občanům a lze ji uplatňovat jen v případech, v mezích a způsoby, které stanoví zákon. A čl.2 odst. 4 Ústavy ČR spolu s článkem 2. odst. 3. Listiny základních práv a svobod udává, že každý občan může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá. Dále ústavní zakotvení lidu nalezneme také v Listině základních práv a svobod č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod v článku 21. odst.1, kde je napsáno, že občané mají právo podílet se na správě veřejných věcí přímo nebo svobodnou volbou svých zástupců.¹⁰³

Nyní u nás funguje systém tzv. zastupitelské demokracie, která se vyvíjela více než dvě stě let. Její princip spočívá v tom, že politické strany se ucházejí o přízeň voličů. Ve svobodných volbách si lidé zvolí své zástupce a ti zastupují jejich zájmy ve veřejných záležitostech. Problémem však je, že zastupitelská demokracie přestává být demokratická. Mezi programy politických stran je stále menší rozdíl a neprůhlednost financování volebních kampaní odrazuje pořád více občanů zúčastnit se voleb. Lidé kritizují, že vybraní politici využívají své vedoucí postavení a často prosazují jen své názory ve společnosti bez ohledu na okolí.

Stabilní skupina několika politických stran, které se střídají u moci i účast v opozici jim zaručuje zdroj moci, vliv a ekonomický prospěch. Lidé často musí hlasovat i s celým programem, se kterým by za normálních okolností nesouhlasili. V nabízeném programu strany jsou občané nuceni souhlasit i s tím co nechtějí. Úzká skupina jedinců využívá korupci a manipulaci s tajnými informacemi, a tím prosazují své zájmy na úkor zájmů veřejnosti.

Tím, že lidé stále méně mohou ovlivňovat veřejné dění má vliv na stále nižší účasti voličů ve volbách. Lidé mají pocit, že účastí nemohou příliš změnit

¹⁰³ Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, čl. 2 odst. 1,2,3,4.

Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb. o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD. Hlava první, čl. 2 odst. 3. Hlava druhá čl. 2 odst. 1.

a aktuálně zasahovat do veřejného dění. Pak se může stát, že k moci se dostane strana, kterou volilo jen malé procentu občanů.

Zkušenosti ze světa ukazují, že tento problém může vyřešit přímá demokracie (tzv. Participativní). Ve světě řeší tyto problémy tzv. demokracie polopřímá (nejde o čistou přímou demokracii), kdy je rozhodování zvolených zastupitelů doplněno metodami přímé účasti občanů. O důležitých veřejných záležitostech rozhodují zvolení politici, ale veřejnost může vstoupit do rozhodování dle svého přání. Občané mohou v lidovém hlasování zrušit nebo schválit rozhodnutí zastupitelských orgánů, schvalovat nebo zamítnat zákony. V České republice mohou občané rozhodovat například místním referendem, peticí nebo účastí ve správním řízení.

Přímá demokracie musí splňovat dvě podmínky:

1. rozhodování o důležitých politických tématech, ne o politických představitelích,
2. zákonem stanovený počet občanů může zahájit přímou demokracii, bez iniciativy vlády i parlamentu.

Od referenda se příliš neliší plebiscit – všeobecné lidové hlasování, ke kterému podávají podnět vláda a parlament, nikoliv občané. Plebiscit není prostředkem přímé demokracie. Jako příklad uvádím referendum o vstupu České republiky do Evropské unie viz. Ústavní zákon č. 515/2002 Sb., o referendu o přistoupení České republiky k Evropské unii a o změně Ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších ústavních zákonů.

Třemi základními prostředky přímé demokracie jsou referendum. To je právo zákonem stanoveného počtu občanů odmítnout nebo akceptovat rozhodnutí o úřadu pomocí všeobecného lidového hlasování. Iniciativa je právo zákonem stanoveného počtu občanů navrhnout všem voličům zavedení nového zákona či jeho novelu. O návrhu je pak rozhodnuto lidovým hlasováním referendem. Alternativním návrhem je právo úřadů či zákonem stanoveného počtu občanů určit alternativní návrh v rámci kontextu iniciativy nebo referenda. Rozhodnutí o návrhu je učiněno prostředky lidového hlasování.

V České republice je uzákoněno obecným zákonem jen místní referendum. Výjimku tvoří zvláštní Ústavní zákon o referendu o našem vstupu do Evropské unie, kdy se hlasovalo v celostátním referendu.

Dosud dvanáct navrhovaných pokusů o uzákonění všeobecného referenda bylo odmítnuto. Ústava, která ve svém čl. 2. říká „Ústavní zákon může stanovit, kdy lid vykonává státní moc přímo.“ se příliš neprosazuje.¹⁰⁴

Lidé se stále snaží o zakotvení přímé demokracie v České republice. Jedním ze způsobů je sepsání petice, ve které požadují uzákonění celostátního referenda a dalších nástrojů přímé demokracie, tak aby občané měli skutečný přístup k moci, jak jim to garantuje ústava. Aby se jednalo o nástroj funkční a reálný.

Naléhavost tohoto požadavku je zřejmá zvláště dnes, kdy si lidé přejí, aby měli právo rozhodovat například prostřednictvím celostátního referenda o všech otázkách, o kterých nyní mohou rozhodovat jen jejich volení zastupitelé.¹⁰⁵

¹⁰⁴ <http://www.obcan.ecn.cz/index.shtml?w=u&x=143690>

¹⁰⁵ <http://www.hzpd.cz/podporte-svoje-prava/>

12. Závěr

Otázka suverenity lidu je v dnešní době mezinárodně řešeným tématem. Existují různé přístupy k suverenitě, neexistuje k ní jednotný postoj. Jak je upravena suverenita lidu podle Ústavy v České republice? V Ústavě ČR je zakotvena suverenita lidu v zákoně č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky v čl. 2. ve všech čtyřech odstavcích. A v usnesení č.2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod v čl. 2. odst. 3 a čl. 21. odst.1, jak cituji ve své diplomové práci.

V úvodu diplomové práce se zabývám obecně pojmem suverenita a jeho počátky, kdy lid neměl vůbec žádnou moc a veškerá vedoucí úloha patřila panovníkovi – autoritě. Suverenitou se zabývalo mnoho vědců a filozofů. Ve své práci zmiňuji jedny z nejznámějších vědců Jeana Bodina a Thomase Hobbesa.

S pojmem suverenita nepochybně souvisí pochopení významu suverénního státu a suverénní moci. Suverenita má dvojí koncepci, dělíme ji na vnější a vnitřní. Právních principů existuje několik, proto jsem zmínila ve zkratce tyto principy z filozofického hlediska a vysvětlila termíny právních norem.

Pokládala jsem za důležité vymezit a blíže čtenáře seznámit se systémem jednotlivých forem vládnutí, vysvětlení pojmu autorita a pojmenování jednotlivých typů mocí.

V další kapitole vymezuji pojem demokracie. Rozděluje se na reprezentativní a přímou demokracii. V souvislosti s přímou demokracií se rozepisují o referendu.

Do mé diplomové práce jsem považovala za vhodné zmínit i ústavní vývoj u nás od roku 1918. Následně i charakteristiku Ústavy České republiky v dnešní době a její zvláštnosti v ústavněprávní úpravě. Zajímalo mě a zpracovala jsem do mé práce problematiku tohoto tématu v sousedních státech, konkrétně v Německu, Rakousku a na Slovensku.

Cílem mé diplomové práce bylo zjistit postavení lidu jako suveréna v ústavnosti České republiky a jeho nedostatky. Po prostudování této problematiky jsem došla k závěru, že lidé jsou nespokojeni se svým dnešním postavením i přesto, že jsme stát demokratický. Mají pocit, že nemají dostatek příležitostí prosadit si svůj názor a požadují zavedení celostátního referenda do

Ústavy České republiky v širším zakotvení. Věří tomu, že tím zesílí jejich vliv na rozhodování ve státě. Nebo alespoň zavedení polopřímé demokracie, která vyřešila tuto problematiku v některých jiných státech.

Existuje stále více nových politických stran, které slibují zlepšení a zvýšení možnosti prosazovat lidem jejich názory. Určitým řešením by byla větší účast občanů ve volbách a volení takových stran, které suverenitu ve svých programech nejen prosazují a slibují, ale také splní.

Resumé

The subject of my dissertation is the principle of the people's sovereignty and the Czech constitutionality. In the introduction I summarize the general term of sovereignty, its historical development and the constitutional significance. In the next part of my dissertation I concentrate to the philosophical standpoint of the legal principles. Further I explain the terms of governance form, authority and the rule of people on the public power. In chapter 6 I describe in detail the democratic system divided into direct and representative democracy. The people's sovereignty is undoubtedly connected with the plebiscite that follows up in my work. My dissertation deals also with the constitutional development since 1918. I also present the current constitutional law No. 1/1993 Sb. of the Czech Constitution.

In closing I want to specify in more detail the individual constitutional systems in other countries in particular in Germany, Austria and in the Slovakia. The goal of my dissertation is the information about the actual position of the people's sovereignty and the actual problems in our country.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Knižní díla

- Blahož, Josef. Balaš, Vladimír. Srovnávací ústavní právo. 4. přepracované vydání. Praha: ASPI, 2011. ISBN 978-80-7357-629-5.
- Blahož, Josef. Balaš, Vladimír. Srovnávací ústavní právo. 2. přepracované vydání. Praha: ASPI, 2003. ISBN 80-86395-89-8.
- Filip, Jan. Zimek, J. Svatoň, Jan. Základy státovědy. 2. přepracované vydání. Brno: Masarykova univerzita, 1997.
- Hendrych, Dušan a kolektiv. Ústava České republiky – komentář. Praha: C.H.Beck, 2003. ISBN 80-7179-084-2
- Holländer, Pavel. Filosofie práva. Plzeň: Aleš Čeněk s.r.o., 2006. ISBN 80-86898-96-23.
- Klíma, Karel a kolektiv. Státověda. 2. doplněné vydání. Plzeň: LINDE, 2011. ISBN 98-80-7380-296-7.
- Klíma, Karel a kolektiv. Encyklopedie ústavního práva. Praha: ASPI, 2007. ISBN 978-80-7357-295-2.
- Klíma, Karel. Teorie veřejného moci (vládnutí). Praha: ASPI, 2006. ISBN 80-7357-179-X
- Klíma, Karel. Ústavní právo. 3. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk s.r.o., 2006. ISBN 80-7380-000-4.
- Klíma, Karel. Ústavní právo. 4. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk s.r.o., 2010. ISBN 978-80-7380-261-5.
- Klokočka DrSc., Prof. JUDr., Vladimír. Wagnerová, Eliška. Ústavy států Evropské unie. 2.díl. Praha: LINDE, 2005. ISBN 80-7201-556-7.
- Klokočka DrSc., Prof. JUDR., Vladimír. Wagnerová, Eliška. Ústavy států Evropské unie. 1. díl. Praha: LINDE, 2004. ISBN 80-7201-446-8.
- Kuba, Jaroslav. Filozofie lidských práv a právo. 2. vydání. Plzeň: Západočeská univerzita, 1999. ISBN 80-7082-540-5.
- Kysela, Jan. Právo na odpor a občanskou neposlušnost. Brno: Doplněk, 2001. ISBN 80-7239-078-3
- Pavlíček, Václav a kolektiv. Ústavní právo a státověda. 2. díl. Praha: LEGES, 2011. ISBN 978-80-87212-90-5

- Pavlíček, Václav a kolektiv. Ústava a ústavní řád České republiky. Komentář. 2. díl Práva a svobody. Praha: LINDE, 1999. ISBN 80-7201170-7
- Svák, Ján. Cibulka, Ľubor. Ústavné právo Slovenskej republiky (osobitá časť). 3. rozšířené vydání. Bratislava: Polygrafické centrum, 2009. ISBN 978-80-89363-33-9.
- Šimíček, Vojtěch. Ústava České republiky. Praha: LINDE, 2010. ISBN 978-80-7201-814-7.

Elektronické zdroje

- http://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw_idd=20542
- <http://www.concourt.cz/clanek/2145>
- <http://www.obcan.ecn.cz/index.shtml?w=u&x=143690>
- <http://www.hzpd.cz/podporte-svoje-prava/>
- <http://www.suverenita.cz>
- <http://www.psp.cz/sqw/srch.sqw?hledej=suverenita>
- http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1918.html
- http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html
- <http://www.pravnik.cz>
- <http://www.bgbl.de>

Právní předpisy

- Ústavní zákon č. 515/2002 Sb., o referendum o přistoupení České republiky k Evropské unii změně ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších ústavních zákonů.
- Ústavní zákon č. 1/1993 Sb. Ústava České republiky.
- Úplné znění usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení základních práv a svobod.